

Technická univerzita v Liberci
Fakulta umění a architektury

Pavel Horáček

MANUÁL PRO REŠENÍ PROBLEMATIKY PANELOVÉ ZÁSTAVBY

Communist-Era Prefabricated Housing - A Troubleshooting Guide

Diplomová práce v navazujícím magisterském programu Design,
obor Design prostředí, 2012

Vedoucí práce: prof. Dr. Ing. arch. Borek Šípek

PODĚKOVÁNÍ

Ing. Karlu Čapkovi

Ing. Arnoštu Hlaváčkovi

Soni Římánkové, MSc.

Ing. Kateřině Tomanové

prof. Dr. Ing. arch. Bořku Šípkovi

Ing. arch. Petru Štěpánkovi, Ph.D

Ing. arch. Václavu Štěpánovi

Ing. arch. Vladimíru Zdvihalovi

Za jejich čas, ochotu a postřehy.

OBSAH

1	Úvod.....	7
2	Technický stav a fyzická životnost.....	9
3	Historické příčiny současných problémů.....	12
3.1	Základní historické souvislosti.....	12
3.2	Případová studie: sídliště Máj v Českých Budějovicích	15
4	Současné problémy a možnosti jejich řešení.....	19
4.1	Vysoká hustota zástavby.....	22
4.1.1	Snižování hustoty zástavby: zahraniční příklady.....	22
4.1.2	Případová studie: Leinefelde, Německo.....	24
4.1.3	Limity českého kontextu.....	24
4.1.4	Kritéria pro výběr objektů k odstranění.....	26
4.2	Logistické problémy.....	27
4.2.1	Nedostatek parkovacích kapacit.....	27
4.3	Problémy vnějšího prostředí.....	28
4.3.1	Požadavek zelených ploch.....	28
4.3.2	Zelené fasády.....	28
4.4	Nedostatečné tepelně izolační vlastnosti.....	31
4.4.1	Dotační programy a zateplování.....	31
4.5	Vznik sociálně vyloučených lokalit.....	35
4.5.1	Spojitost s romskou problematikou.....	36
4.5.2	Ghetta v širším společenském diskurzu.....	37
4.6	Estetické aspekty a další determinanty kvality života.....	40
4.6.1	Příčiny estetických nedostatků.....	40
4.6.2	Radikální architektonické zásahy.....	41
4.6.3	Zásahy na úrovni povrchové úpravy.....	42
4.6.4	Další možnosti úprav - návrh řešení.....	43
5	Ideologizace sídlišť.....	45
6	Závěr.....	49
7	Literatura.....	51

1 ÚVOD

Problematika panelových sídlišť v České republice je svým rozsahem a množstvím souvislostí naprosto ojedinělým fenoménem. Její ojedinělost spočívá především ve skutečnosti, že se přímo dotýká téměř jedné třetiny obyvatel. Přestože byla v posledních letech detailně zmapována z nejrůznějších odborných aspektů, v obecném povědomí se stále udržují představy a názory založené často na nedostatku informací nebo jejich nepřesné interpretaci.

Cílem této práce je vyplnění mezery mezi odbornými studiemi a současnou lidovou slovesností, nikoliv shromáždění veškerých dostupných dat na jednom místě; při současném stavu poznání tématu by se jednalo o prakticky nesplnitelný úkol. Práce by měla kompilovat různé aktuální pohledy na problematiku panelových domů a pomoci je zprostředkovat veřejnosti v širším slova smyslu.

Zprostředkování základních informací a zejména pak jejich vzájemných souvislostí veřejnosti považuji za důležitý předpoklad úspěšného řešení problémů, které tento typ bydlení dlouhodobě přináší, a také za významný prvek prevence problémů, které mohou ještě nastat. Obor Environmental design má v tomto ohledu ideální předpoklady přinášet poznatky směřující ke zvýšení kvality života na panelových sídlištích. Způsobem, jakým propojuje dílčí aspekty ve společnou strukturu, přímo odpovídá aktuální potřebě rozšířit celospolečenský diskurz tématu panelových domů, který se doposud zužoval prakticky jen na problematiku zateplování, o celou řadu opomíjených témat.

Stejně jako každý jiný tvůrčí obor má i environmental design za úkol nejen analyzovat problém, ale i vyvozovat důsledky ve formě konkrétních řešení. Součástí následujících kapitol budou proto také návrhy, jejichž smyslem je nastítnit možnosti řešení daných problémů. Základními tematickými okruhy, na jejichž základě je práce strukturována, jsou:

- technické aspekty

- historické aspekty

- aktuální problémy: architektonické, konstrukční, ekonomické, sociální a estetické

- ideologická zátěž a její návaznost na širší kontext problematiky bydlení v České republice

2 TECHNICKÝ STAV A FYZICKÁ ŽIVOTNOST

Budoucnost panelové zástavby v jakýchkoliv souvislostech je v první řadě podmíněna jejím technickým stavem. Jinak řečeno: základním východiskem jakéhokoliv řešení navrhovaného na následujících stránkách je předpoklad, že fyzická životnost panelových domů zdaleka ještě není u konce.

Pokud bychom vycházeli pouze z předpokládané životnosti uvedené v průvodní dokumentaci zkoumaných stavebních soustav, dospěli bychom ke znepokojivé skutečnosti, že určité množství těchto budov již vlastně přesluhuje (zejména budovy z počátků éry panelového stavitelství v Československu, tj. z padesátých a počátku šedesátých let, jejichž životnost byla často plánována pouze na 50 roků). Při stanovování fyzické životnosti však musíme rozlišovat tři základní skupiny konstrukcí a poruch z nich vyplývajících:¹

a) vnitřní nosné konstrukce

Defekty vnitřní konstrukce, zejména pak spojů nosných panelů, jsou opravitelné jen velmi omezeně nebo dokonce vůbec a jsou tedy alfa a omega skutečné fyzické životnosti panelové zástavby.

b) obalové konstrukce

Položky této kategorie (tzn. vnější nenosný plášť, střešní konstrukce, balkony, lodžie apod.) jsou vystaveny vnějším klimatickým vlivům a zastarávají výrazně rychleji než vnitřní nosné konstrukce. Jejich oprava či výměna je ve většině případů (snad jen s výjimkou vnějších nenosných panelů) poměrně dobře proveditelná. Z hlediska reálné životnosti tedy nepředstavují neřešitelný problém.

c) nenosné a kompletační konstrukce

U položek této kategorie (tzn. vytápění, vodovodní a elektrické rozvody, okna, atd.) se snadná a neomezeně opakovatelná oprava či výměna přímo předpokládá. Z hlediska reálné životnosti tedy nepředstavují žádný problém.

¹ MINISTERSTVO PRŮMYSLU A OBCHODU ČR, SEKCE STAVEBNICTVÍ. *Komplexní regenerace panelových domů - odborné publikace* [elektronický dokument]. Vydání 1.4. Praha: Informační centrum ČKAIT, 2001. Část 1.: Charakteristické vady a poruchy nosných konstrukcí panelových domů, kapitola 6.: Souhrnné výsledky průzkumu vad a poruch panelových domů blokopanel, G 40, G 57, G 57 A, B 70, BP 70, NKS, P 1.11, P 1.21, PS 60, PS 69, SG 60, T 06 B, T 08 B, VVÚ ETA

Oslovení odborníci na diagnostiku nosných konstrukcí² se v praxi nejčastěji setkávají s defekty obvodového pláště (zejména vnějších pohledových monierek), kotvení balkonů a lodžii. Potvrzují tak výsledky detailní studie vypracované v r. 2000 v rámci programu na podporu výzkumu a vývoje regenerace panelových domů, iniciovaného Ministerstvem průmyslu a obchodu (dnes tato problematika spadá do kompetence Ministerstva pro místní rozvoj:

„Nejrozsáhlejší skupinu vad a poruch panelových domů tvoří vady a poruchy obvodového pláště (porušení dílců trhlinami, narušení povrchové úpravy, rozvrstvení pláště, porušení styků a spojů obvodových dílců). Řada poruch panelových domů je zapříčiněna chybným (vadným) řešením obvodového pláště, zpravidla nedostatečnou tepelnou izolací, mnoha tepelnými mosty, nedostatečnou vodonepropustností, vzduchotěsností a tepelnou izolací styků a spár, celkově nevhodným řešením skladby a povrchových úprav obvodových dílců z hlediska difuze vodních par a celkového tepelně vlhkostního režimu, podceněním klimatických účinků a vlivů, nedostatečnou krycí vrstvou výztuže a nekvalitním, proti povětrnostním vlivům málo odolným materiálem, nesprávným uložením a kotvením obvodových dílců nerespektujícím skutečné statické působení jednotlivých vazeb a částí v nosném systému. Vedle nevyhovujících tepelně technických vlastností patří k závažným poruchám obvodového pláště, které ohrožují statickou bezpečnost, narušení spojů (kotvení) s korozí vnitřní ocelové konstrukce a narušení kotvení vnějších pohledových monierek k vnitřní nosné vrstvě sendvičových obvodových dílců.

Specifickou a zvláště závažnou skupinu představují zejména poruchy lodžii a balkonů. Tyto poruchy jsou způsobeny především vadným řešením projektové dokumentace (např. styky lodžiových dílců, styky konstrukce lodžie a obvodového pláště, popřípadě vnitřní nosné konstrukce, nedostatečné krytí výztuže a kvalita betonu dílců apod.), jejich důsledkem je v řadě případů výrazné snížení statické bezpečnosti konstrukce předsazených lodžii.“³

Uvedená ukázka je samozřejmě jen zlomkem z rozsahu této mnohasetstránkové publikace; veškeré myslitelné nedostatky zpracovává s důsledností a detailností, jež by u laických čtenářů snadno mohla vyvolat dojem, že v tzv. panelácích je špatně úplně všechno, případně že se co nevidět musí jeden po druhém zhroutit

2 HLAVÁČEK, A. – ČAPEK, K. Na základě osobní rozhovoru v Liberci, 2012. (Firma Diagnostika stavebních konstrukcí, s.r.o. Ing. Arnošta Hlaváčka a Ing. Karla Čapka se zabývá prováděním průzkumných a diagnostických prací souvisejících s výstavbou, opravami, údržbou a správou pozemních komunikací, mostů a budov.)

3 MINISTERSTVO PRŮMYSLU A OBCHODU ČR, SEKCE STAVEBNICTVÍ. *Komplexní regenerace panelových domů - odborné publikace*. Elektronické vydání 1.4. Praha: Informační centrum ČKAIT, 2001. Část 1.: Charakteristické vady a poruchy nosných konstrukcí panelových domů, kapitola 1.: Úvod.

jako domečky z karet - např. poruchy vnitřních nosných konstrukcí byly diagnostikovány u 98,6 % zkoumaných objektů (sekcí).⁴ Podstatné ovšem je, že se v převážné většině nejedná o poruchy, které by mohly mít za následek zásadní narušení statické bezpečnosti. Také podle oslovených odborníků jsou jakékoliv katastrofické vize krajně nepravděpodobné: vnitřní nosná struktura panelových domů je ze své podstaty téměř nesmrtelná (nebereme-li v úvahu karbonatáci betonu, která však hraje významnější roli až ve výrazně vzdáleném časovém horizontu).⁵ Pouze extrémní technologická nekázeň při provádění styků nosných dílců by mohla mít za následek selhání konstrukce, které by vyústilo v její zřícení. Jsou známy případy trestuhodného nedodržení stavebně technologických postupů při provádění cementové zálivky mezi nosnými panely; tyto případy je však velmi obtížné zpětně zmapovat nebo dodatečně diagnostikovat. Zde se teoreticky může skrývat část „časované bomby“, o níž se v souvislosti s panelovými domy občas hovoří, nicméně dosavadní poznatky tomu nenasvědčují.

Přestože trpí panelové domy řadou technických poruch zapříčiněných jak projektovými, tak stavebně technologickými nedostatky, jedná se v drtivé většině o poruchy odstranitelné bez nutnosti zásahu do vnitřní nosné konstrukce a jako takové tedy nejsou důvodem obávat se blížícího se konce jejich fyzické životnosti; tu lze provedením potřebných oprav a úprav (včetně již probíhajícího zlepšování nevyhovujících tepelně-izolačních vlastností) téměř neomezeně prodlužovat. Má proto smysl (a je dokonce nezbytné!) zabývat se jejich perspektivou v širších souvislostech.

4 MINISTERSTVO PRŮMYSLU A OBCHODU ČR, SEKCE STAVEBNICTVÍ. *Komplexní regenerace panelových domů - odborné publikace* [elektronický dokument]. Vydání 1.4. Praha: Informační centrum ČKAIT, 2001. Část 1.: Charakteristické vady a poruchy nosných konstrukcí panelových domů, kapitola 6.: Souhrnné výsledky průzkumu vad a poruch panelových domů blokopanel, G 40, G 57, G 57 A, B 70, BP 70, NKS, P 1.11, P 1.21, PS 60, PS 69, SG 60, T 06 B, T 08 B, VVÚ ETA

5 HLAVÁČEK, A. – ČAPEK, K. Na základě osobní rozhovoru v Liberci, 2012. (Firma Diangostika stavebních konstrukcí, s.r.o. Ing. Arnošta Hlaváčka a Ing. Karla Čapka se zabývá prováděním průzkumných a diagnostických prací souvisejících s výstavbou, opravami, údržbou a správou pozemních komunikací, mostů a budov.)

3 HISTORICKÉ PŘÍČINY SOUČASNÝCH PROBLÉMŮ

„Historia magistra vitae est“, neboli „Historie učitelkou života jest“. Není nic převratného na tvrzení, že řada velkých pohrom, které lidstvo pravidelně postihují (resp. jimiž se lidstvo pravidelně postihuje?), by vůbec nemusela nastat, kdybychom si tohoto notoricky známého rčení více hleděli. Dnes, více jak dva tisíce let ode dne, kdy jej Marcus Tullius Cicero poprvé vyslovil, jakoby však historie pro mnohé byla pouze přebytným haraburdím, neboť nám jen těžko pomůže vyřešit aktuální ekonomické problémy. Jak fatální můžou být důsledky tohoto uvažování netřeba popisovat, zejména jde-li o zapomínání na světové války, hromadné vraždění a další zvěrstva, která se však doopravdy stala, a není to ani tak dávno.

Nezabývat se při řešení problematiky panelové zástavby její historií se v tomto kontextu může jevit jako relativně neškodný prohrěšek, protože v tomto případě nejde (pravděpodobně) o lidské životy. To ovšem vůbec nic nemění na skutečnosti, že bez důkladné analýzy historických souvislostí můžeme jen těžko dělat závěry ohledně aktuální situace. Právě v jejích historických příčinách a jejich adekvátní reflexi se totiž dost možná ukrývá klíč k řešení celého problému.

3.1 ZÁKLADNÍ HISTORICKÉ SOUVISLOSTI

Původní myšlenka nebyla zas tak úplně špatná: poskytnout prudce se rozrůstající populaci bydlení v lepších podmínkách než v těch, které poskytovala zástavba, považovaná ve své době za zastaralou a objektivně nevyhovující. (obr. 1 - 2). Nechme stranou otázku, nakolik bylo toto „objektivní vidění“ poznamenáno určitým dobovým paradigmatem, neboť bude širěji pojednána v kapitole 5 - Ideologizace sídlišť. Je zcela nezbytné připomenout, že myšlenka bydlení v rozsáhlých bytových komplexech se objevuje v modernistických tezích již na počátku dvacátého století. Návaznost na modernistickou tradici v nejlepším slova smyslu je patrná také u prvních panelových domů u nás (obr. 2) i v zahraničí (obr. 1). Příčinou následné devalvace těchto hodnot v Československu byla především jejich politická ideologizace, započatá krátce po nástupu komunistické strany k moci. O dobovém politicky korektním pohledu na problematiku nové výstavby, a vlastně i všeho nového ve vztahu ke starému, dobře vypovídá následující ukázka:

„Nové je ve svém vývoji a boji proti starému nezdolné. Nezdolnost nového vyplývá z toho, že nové lépe odpovídá daným podmínkám vývoje. Protože nové je určeno těmito podmínkami, vyplývá z nich, vytlačuje staré a vítězí nad ním.

Zde jsou hlavní zákony, které platí jak v přírodě, tak ve společnosti. Máme příklady, že čím je nová konstrukce progresivnější, tím naráží v boji se starým na větší obtíže a dostává se do těžších situací v boji se starým vědomím lidí. Staré dočasně těží z nepevnosti a počátečních těžkostí nového, využívá dosud neobjasněných detailů a procesů a snaží se promítat tyto detaily do koncepce celého nového způsobu výstavby nebo její organizace. Když vidí, že již nelze zabránit vzniku nových podmínek, používá osvědčené metody odumírajících formací, a to zamlžování a kalení skutečností právě v době, kdy je sváděn boj o vědomí lidí. Poslední formou boje starého a nového je snaha bezmocného odumírajícího způsobu organizace nebo konstrukce odvádět pozornost do takových teoretických oblastí, kde nemůže nové v boji s vědomím lidí vytvářet vhodné podmínky pro zákonitý přechod možností ve skutečnost. Znaky ústupu starého před novým se pak projevují především ve formě boje, v němž se staré uchyluje k zesměšňování a ironisování nového.

Obr. 1: Le Corbusier - Unité d'Habitation, Marseille, 1952
Zdroj: www.gwibisono.wordpress.com



Tyto zákony platí v plné míře ve stavebnictví, v boji se starým řemeslým způsobem stavby, v boji o nastoupení cest s vyšší produktivitou práce a na vyšším stupni organizace výroby stavebních konstrukcí.“⁶

Společně s politickým režimem, který již od počátku ztrácel smysl pro ekonomickou a sociální realitu, vzdalovaly se i nově budované obytné domy reálným potřebám svých uživatelů. V období normalizace a zejména potom v 80. letech se v podstatě jediným kritériem stala minimalizace nákladů, což mělo v řadě případů katastrofální důsledky.

6 WIMMER, Miloslav. *Panelové domy s montovaným skeletem*. 1.vydání. Praha: Vydavatelství ROH - PRÁCE - vydavatelství knih v Knihnici ROH-Svazu zaměstanců ve stavebním průmyslu, 1956. 182 s. S. 8.

Obr. 2: první celopanelový bytový dům v Československu (první panelová konstrukční metoda G 40) byl dokončen ve Zlíně v r. 1954. Experimenty s montovanými panelovými stavbami byly v Baťově stavebním oddělení započaty již za II.světové války. Zdroj: www.architekturazlin.cz.



3.2 PŘÍPADOVÁ STUDIE: SÍDLIŠTĚ MÁJ V ČESKÝCH BUDĚJOVICÍCH

Jakkoliv je tato práce koncipována univerzálně, považuji za velmi užitečné prokázat předchozí tvrzení na konkrétní lokalitě, ideálně na takové, kterou velmi dobře znám. Na následujících stranách se proto budu detailněji zabývat historií místa, kde jsem vyrostl a dospěl – panelovým sídlištěm Máj v Českých Budějovicích. (Argument sentimentálního vztahu k místu mého dětství a jeho dopadu na objektivitu textu je sice zcela legitimní, na svoji obhajobu však mohu prohlásit, že ještě donedávna jsem k němu choval city veskrze negativní a není se tedy třeba obávat mojí přehnané blahosklonnosti. Paradoxně až hlubší poznání celé problematiky v širších souvislostech mi umožnilo částečně se s ním usmířit.)

Obr. 3: aktuální letecký pohled na panelové sídliště Máj v Českých Budějovicích. Zdroj: www.mapy.cz



Plánování panelového sídliště Máj v Českých Budějovicích bylo započato na přelomu 70. a 80. let jako odpověď na požadavek zvýšení ubytovacích kapacit rostajícího se krajského města. Původní plán včetně návaznosti na širší urbání vztahy vypracovali vedoucí urbanistického střediska budějovického stavoprojektu Ing. arch. Jindřich Rybák a jeho zástupce Ing. arch. Václav Štěpán; návaznost na územní rozvoj byla důležitou součástí jejich projektu, na jehož základě vznikl územní plán Českých Budějovic platný až do r. 2000. Plán počítal s ulicí Milady Horákové (před r. 1989 Michaila Petroviče Ševčenka) jako se součástí navrhovaného městského okruhu. Je smutnou skutečností, že k dalšímu nezbytnému kroku při jeho realizaci - propojení ul. Strakonická a Milady Horákové, dochází až dnes, tedy se zpožděním více jak čtvrt století (viz. obr. 4). Z důvodu protihlukových opatření měla být ul. M. Horákové vedena částečně v zářezu, k tomuto řešení však pro jeho nákladnost nikdy nedošlo. Z původního návrhu však zůstaly zachovány protihlukové sekce odlišující se od ostatní zástavby zejména vnitřím uspořádáním; na jedno poschodí jedné sekce připadaly pouze dva byty o neobvykle vysoké výměře v konfiguraci až 5+1, ve své době velmi nadstandardní řešení. A právě tato nadstandardní kvalita je vlastně začátkem konce snu o nejkrásnějším sídlišti republiky. Původní plán Ing. arch. J. Rybáka a Ing. arch. V. Štěpána měl reálnou ambici se jím stát: výhodná poloha na západním okraji města v blízkosti lesů a rybníků, čtyř- až šestipatrové bloky, rozmístěné ve velkorysých rozestupech, doplněné několika dvanáctipatrovými věžovými solitéry, zeleň prostupující z okolní krajiny až do nitra sídliště.

Pak však přišli ke slovu soudruzi na příslušných ministerstvech a všechno bylo jinak. V rétorice Federálního ministerstva pro technický a investiční rozvoj a Ministerstva výstavby a techniky dominovaly v té době pojmy jako „zahušťování sídlišť“ a „ekonomizace výstavby“. Ing. arch. Václav Štěpán má dodnes v živé paměti přesná čísla z Tabulek technicko-hospodářských ukazatelů (THU), jimiž Ing. František Blažek neúnavně argumentoval během jejich častých schůzek na Ministerstvu výstavby a techniky a drtil tak jejich architektonické vize. Že nešlo o přátelské rozhovory u kávy je, předpokládám, zřejmé.

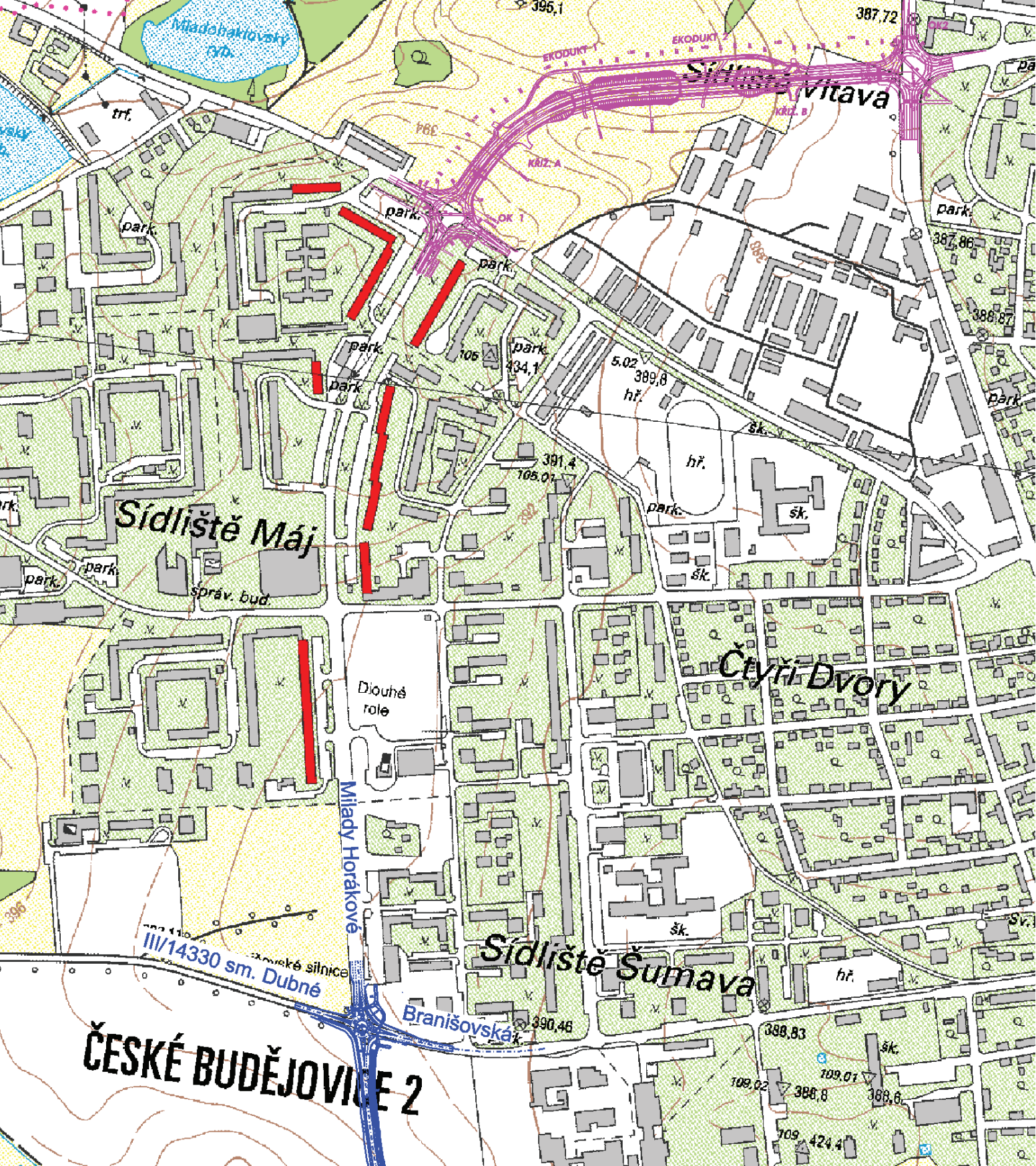
Původní projekt architektů J. Rybáka a V. Štěpána navrhoval hustotu cca 230 obyvatel na 1 ha; během následného zpracování dalšími útvary stavoprojektů, při tvorbě zpracování projektové dokumentace a dokonce i při samotné realizaci výstavby však prošel tolik zásadními úpravami, že se výsledná hustota vyšplhala až ke 500 obyvatelům/ha (!). Čtyř- až šestipatrové bloky byly kompletně nahrazeny osmiatrovými,⁷ došlo ke změnám jejich konfigurace a řada bloků byla údajně dokonce doprojektována do volných proluk.⁸

7 ZDVIHAL, Vladimír. Na základě osobního rozhovoru v Českých Budějovicích, 2012.

8 ŠTĚPÁN, Václav. Na základě osobního rozhovoru v Českých Budějovicích, 2012.

Důvody, proč Federální ministerstvo pro technický a investiční rozvoj a Ministerstvo výstavby a techniky tak sveřepě trvalo na takto nekompromisním zahuštění, byly následující: dodatečně bylo rozhodnuto, že sídliště pro zaměstnance výstavby a provozu Jaderné elektrárny Temelín nebude postaveno jako samostatný projekt (nejspíše ve Vodňanech), jak se původně uvažovalo, ale že potřebné ubytovací kapacity budou realizovány v rámci sídliště Máj v Českých Budějovicích. Pro skomírající komunistické hospodářství již zkrátka neexistovala v té době jiná možnost, než podřídít veškeré aspekty výstavby jedinému kritériu, jímž byly stavební náklady v přepočtu na jednu ubytovanou osobu; součástí těchto nákladů byly i veškeré související investice, především pak infrastruktura. A protože výstavba sídliště Máj se z pohledu ministerských cifršpionů neúměrně prodražila již jen výstavbou nezbytných protihlukových sekcí podél ul. Mílady Horákové (resp. Michajla Petroviče Ševčenka), nařídili šetřit, kde se dalo. Z celkových nákladů tvořily samotné bytové jednotky méně jak polovinu a zahuštění sídliště bylo logicky nejjednodušším způsobem, jak danou situaci vyřešit.

Nezanedbatelnou roli zde také sehrála skutečnost, že obří státní stavební podniky, tzv. stavoprojekty, byly samy silně motivovány ke splnění požadavků výše uvedených ministerstev, neboť byly odměňovány paušálně za celý projekt; nakopírování již zpracovaných podlaží neobnášelo mnoho práce navíc, čímž se snadno zvýšila jejich produktivita. Systém tedy neselhal jen ekonomicky, ale i způsobem, jakým motivoval své zaměstnance ke kvalitě odváděné práce.



Obr. 4: aktuální situace sídliště Máj v Českých Budějovicích v návaznosti na ostatní zástavbu. Červeně jsou zvýrazněny protihlukové sekce podél ulice Milady Horákové, fialově v současnosti realizované napojení na Strakonickou ulici a modře plánované napojení jižní spojky. Zdroj: aktuální územní plán Českých Budějovic.

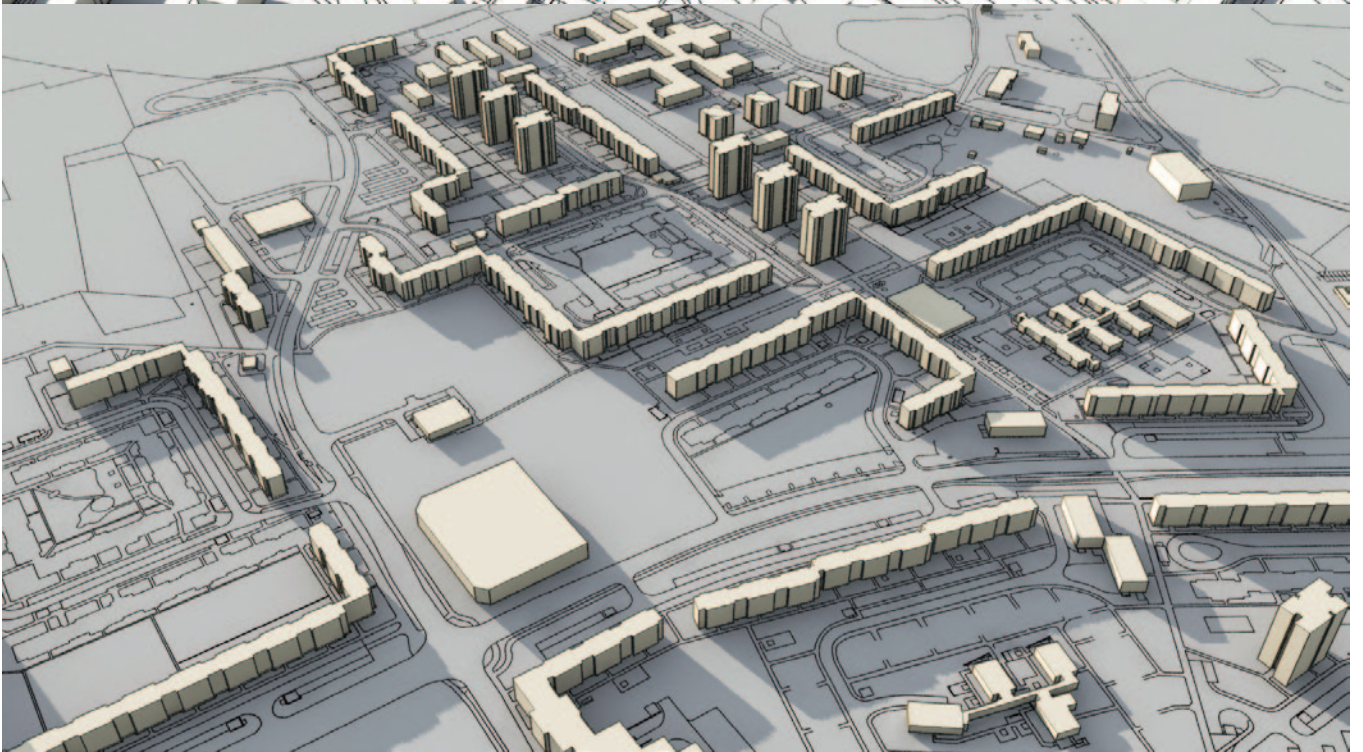
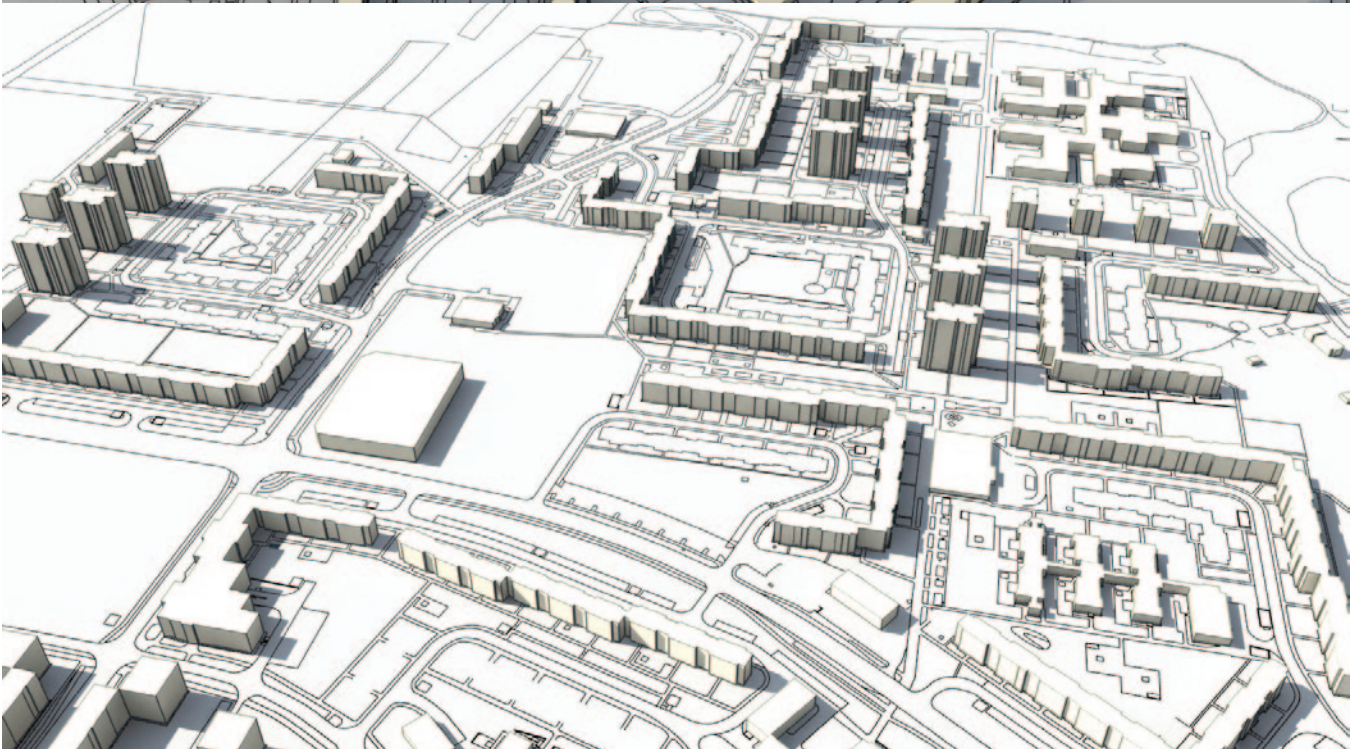
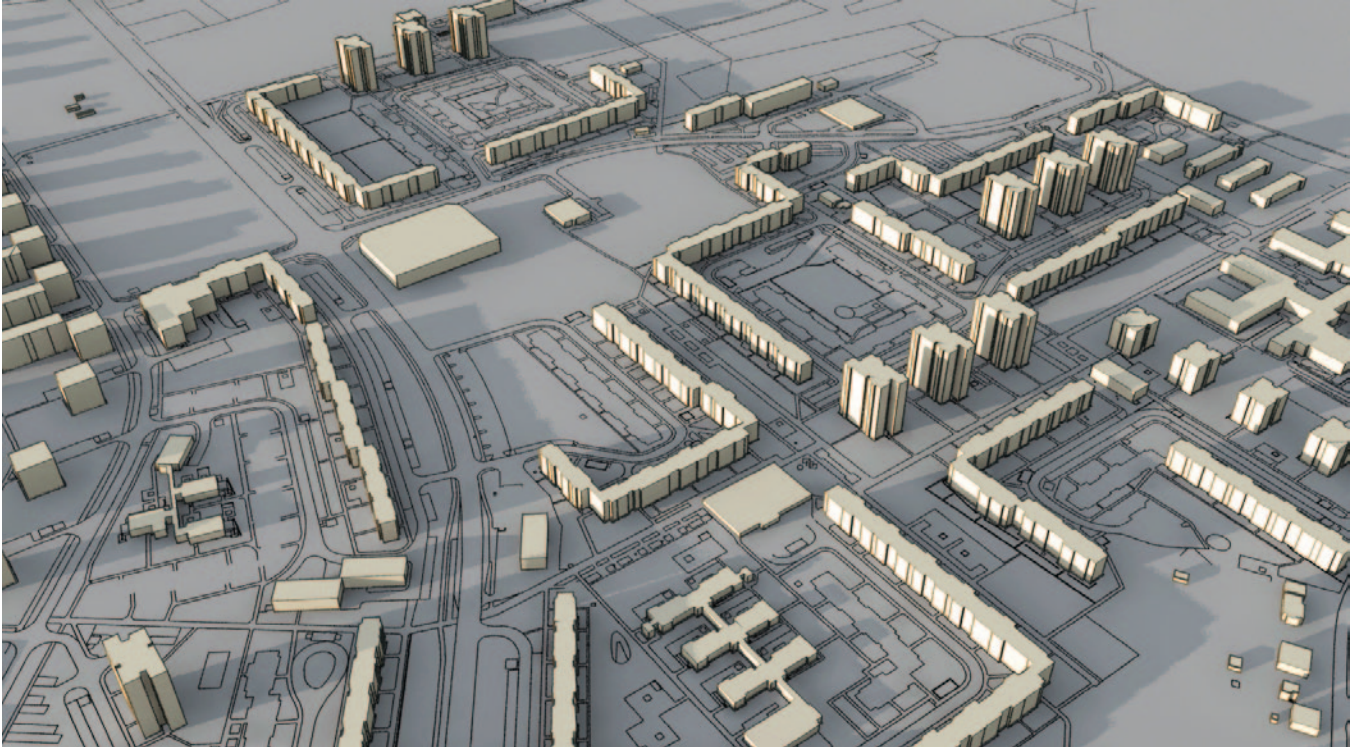
4 SOUČASNÉ PROBLÉMY A MOŽNOSTI JEJICH ŘEŠENÍ

Nenajdeme v celé České republice sídliště, které by nebylo ani trochu poznamenáno ekonomizační doktrínou, a proto i jejich problémy se více či méně opakují. Značná část těchto nedostatků byla známa již v době největšího rozmachu “Komplexní bytové výstavby”, nebylo však politické síly, která by je dokázala řešit. Následující tabulka vychází z ankety k analýze pražských panelových sídlišť vypracované v rámci Sekce útvaru územního rozvoje Magistrátu hl. m. Prahy.⁹

<i>základní problém</i>	<i>poznámka</i>
<i>velká koncentrace obyvatel, vysoká hustota zástavby</i>	<i>sama o sobě nemusí být nutně negativem, je však společnou příčinou celé řady dalších podproblémů</i>
<i>logistické problémy</i>	<i>především parkování</i>
<i>problémy vnějšího prostředí</i>	
<i>nedostatečné tepelně izolační vlastnosti</i>	
<i>nedostatečné tepelně izolační vlastnosti</i>	<i>u cca 50% bytového fondu již odstraněno</i>
<i>vznik sociálně vyloučených lokalit (tzv. ghett)</i>	
<i>estetické aspekty a další determinanty kvality života</i>	

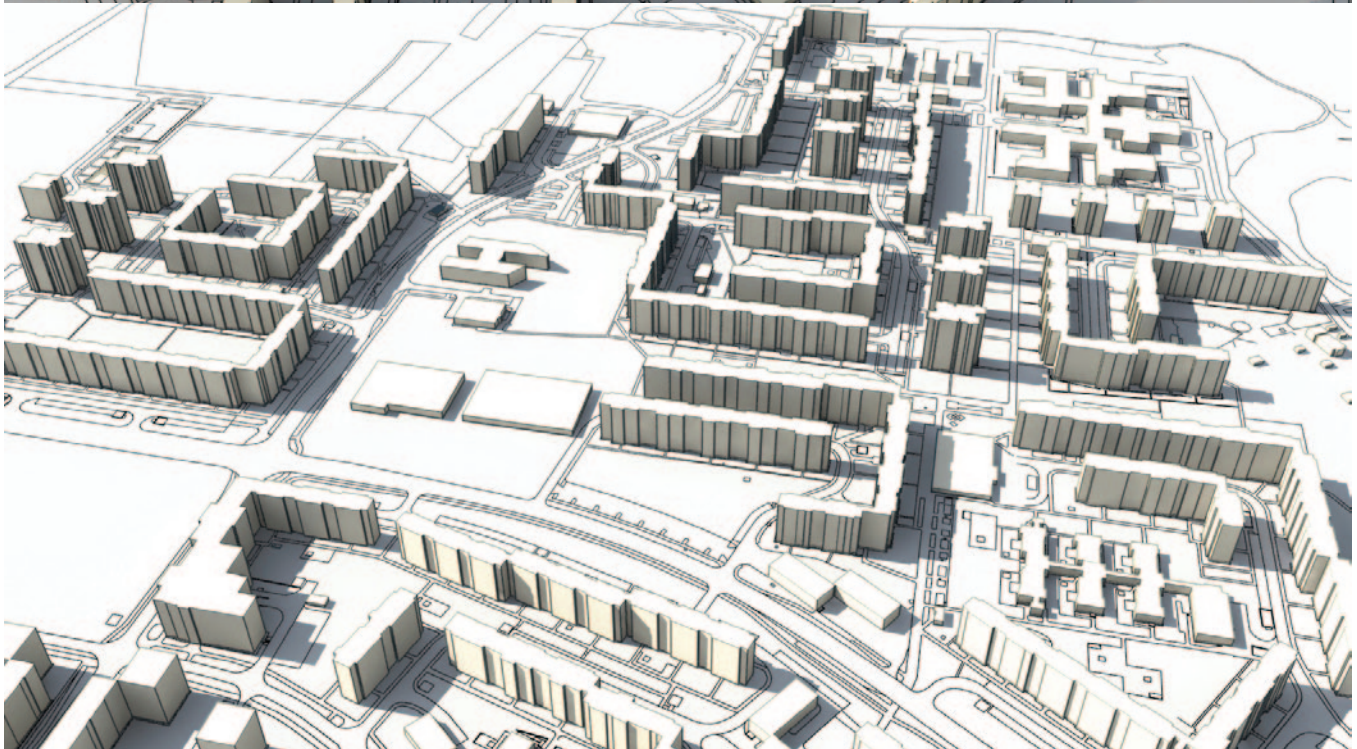
Netrpí samozřejmě všechna sídliště stejnými problémy ve stejné míře. Stejně tak i možnosti jejich řešení na následujících stranách je třeba brát spíše jako zdroj, z něhož lze dle potřeby využívat jednotlivé návrhy, nikoliv jako univerzální návod, jehož aplikací ve všech bodech lze libovolné sídliště přeměnit v ráj na zemi.

⁹ MAIER, Karel. Sídlíště: problém a multikriteriální analýza jako součást přípravy k jeho řešení. *Sociologický časopis/Czech Sociological Review*, 2003, roč. 39, č. 5.





7:00



12:00



17:00

Předchozí dvoustrana - obr. 5 až obr. 10: srovnání původního plánu sídliště Máj v Českých Budějovicích (vlevo) se současnou situací (vpravo). Simulace zachycuje oslunění zástavby dne 21.3. v 7:00, 12:00 a 17:00.

Následující strana - obr. 11 až 18: Norman Forster Architekten - různé konverze panelových domů provedené v letech 1999 - 2007 v německém Leinefelde (vlevo původní stav, vpravo po konverzi). Zdroj: www.stefan-forster-architekten.de

4.1 VYSOKÁ HUSTOTA ZÁSTAVBY

Cílem srovnání z předcházející dvoustrany je především demonstrovat, jakým způsobem se zvýšená hustota zástavby projevuje z hlediska oslunění zejména v nižších podlažích, vznikem temných zákoutí apod. Přestože minimální oslunění z hlediska stavebního zákona resp. hygienických norem bylo při tvorbě prováděcí dokumentace sídliště Máj dodrženo - ač mnohdy jen velmi těsně,¹⁰ výsledná situace zdaleka není optimální (neblahými dopady současných regenerací z hlediska oslunění se bude zabývat kapitola 3.4 - Nedostatečné tepelně izolační vlastnosti). Dalšími důsledky vyšší koncentrace obyvatel jsou potom zvýšené nároky na parkovací kapacity, dopravní obslužnost atd.; vše tedy nasvědčuje skutečnosti, že právě vysoká zahuštěnost panelových sídlišť je hlavní příčinou jejich neatraktivity. Logicky se proto nabízí myšlenka, zda-li by nebylo možné „zabít hned několik much jednou ranou“ pomocí obráceného postupu, tj. rozřešením stávající hustoty na přijatelnější úroveň.

4.1.1 SNIŽOVÁNÍ HUSTOTY ZÁSTAVBY: ZAHRANIČNÍ PŘÍKLADY

Kompletní demolice ani částečná demontáž, např. snižování počtu podlaží, nejsou v případě objektů tohoto typu neřešitelným problémem. Dokladem je celá řada zdařilých revitalizačních projektů u našich německých sousedů, konkrétně zejména práce architektonické kanceláře Stefan Förster Architekten, která se na tuto problematiku přímo specializuje. (Pozn.: dalším věhlasným jménem na poli recyklace prefabrikovaných obytných domů jsou např. francouzští Lacaton & Vassal, v případě jejich realizací je však přenositelnost technických řešení do českého prostředí limitována skutečností, že se převážně jedná o konstrukce s nosným skeletem, které po odstranění výplňového zdiva umožňují celou řadu úprav včetně zásadních změn vnitřních dispozic. Možnosti v Československu používaného systému nosných panelů jsou v tomto ohledu minimální. Inspirovat

¹⁰ ZDVIHAL, Vladimír. Na základě osobního rozhovoru v Českých Budějovicích, 2012.



se nicméně můžeme jejich výměnami obvodových plášťů, viz kapitola 3.6 - estetické aspekty a další determinanty kvality života.)

Podobnost českých panelových domů s těmi, které Stefan Förster Architekten přetvořili v kvalitní současnou architekturu, je patrná na první pohled a přímo tak vybízí k otázce: proč by něco takového nešlo i u nás?

Teoreticky je samozřejmě možné cokoliv. Pokud by tématem této práce bylo architektonické řešení revitalizace panelových domů bez širšího kontextu, mohla by se prakticky celá nést v duchu zobrazených konverzí a bylo by to úplně v pořádku. V pořádku, zároveň ale také v podstatě k ničemu. Právě v širším kontextu, který je tolik odlišný od toho německého (francouzského atd.), se totiž ukrývá zakopaný pes celého problému.

4.1.2 PŘÍPADOVÁ STUDIE: LEINEFELDE, NĚMECKO

Leinefelde, maloměsto na rozhraní východního a západního Německa, mělo v roce 1985 přes 15 tisíc obyvatel, z nichž velká část žila v nově vybudovaných panelových domech (pro zajímavost: ještě v r. 1970 bylo obyvatel méně než 7 tisíc).¹¹ Pro osud Leinefelde v následujících letech je klíčová jeho poloha - od východoněmecko-západoněmecké hranice leželo, bohužel pro něj, na té nesprávné, východní straně. Když v r. 1989 padla železná opona, jeho obyvatelům najednou nic nebránilo vzít nohy na ramena a vyrazit „za lepším“ do bývalého západního Německa. Jak rychle přišli, tak rychle odešli. V Leinefelde po nich zůstalo značné množství téměř neobydlených panelových domů.

Již koncem devadesátých let byly započaty první revitalizační projekty. Opuštěné objekty o minimální hodnotě získal lokální investor (LWG, Leinefelde) a světlo světa brzy spatřily nové bytové domy.¹² Tímto způsobem byla následně revitalizována značná část města. Přestože určité procento nových bytů je stále neobsazeno, do města se postupně vrací život.

4.1.3 LIMITY ČESKÉHO KONTEXTU

Odlišnost českého kontextu je bohužel natolik zásadní, že si jen těžko lze představit, že by se zde jakýkoliv rozumný investor pokusil aplikovat obdobný scénář.

¹¹ www.wikipedia.org, *Leinefelde*, 2012. Dostupné z: <<http://de.wikipedia.org/wiki/Leinefelde>>

¹² www.stefan-forster-architekten.de, 2012. Dostupné z: <www.stefan-forster-architekten.de/stadtumbau/haus-1-lessingstrasse>

Česká sídliště totiž zdaleka nejsou opuštěná a i byty v panelových domech mají nezanedbatelnou tržní hodnotu. Objekty pro případnou revitalizaci by investor musel nejprve vykoupit od původních majitelů, což může být samo o sobě neřešitelným problémem, zejména u bytů v osobním vlastnictví. Dejme tomu, že si investor přesto poradí s veškerými právními nástrahami a dá se do přestavby. Demontáž přebytečných poschodí něco stojí a navíc se tím připravuje o plochu bytů k prodeji, za kterou předtím zaplatil nemalé peníze. Ale dejme tomu, že investor je velkorysý a je ochoten investovat něco navíc ve prospěch nejen vlastní investice, ale i ve prospěch celé lokality. Dejme tomu, že osmipatrový objekt sníží na nějakých čtyři až pět poschodí, nebo nechá celou výšku, ale vybourá každou druhou sekci - zdrojů pro inspiraci je, jak již bylo řečeno, dost a dost. Dejme tomu, že výsledkem bude kvalitní architektonický počín, radost pohledět, a odměnou za odvalu bude investorovi Grand prix Obce architektů a ocenění Ministerstva pro místní rozvoj. Zde ovšem výčet odměn končí, protože: cena bytů je úzce svázána s danou lokalitou a pokud není v silách investora odkoupit a revitalizovat celé sídliště najednou, nic nezmění na tom, že ceny za metr se v jeho novém bytovém domě v sousedství starých paneláků budou pohybovat na spodní hranici aktuálních tržních cen. Ve spojení s vysokými náklady na odkup a přestavbu prostě nemůže vydělat, nemůže dokonce ani neprodělat a byl by opravdu naivní, kdyby se do tohoto rizika vůbec pouštěl.

Jedinými ekonomickými silami, v jejichž možnostech (a povinnostech) je pouštět se do podniků, jejichž vstupní investice převyšují výstupní zisky, jsou statní rozpočet České Republiky a dotační programy Evropské unie.

Vypočítat, jaké zisky ve velmi, ale velmi dlouhodobém horizontu program „rozřezávání sídlišť“ přinese, není dost dobře možné. Jednak proto, že lze jen těžko odhadovat, jaké jiné výdaje nám způsobí ponechání panelových sídlišť svému osudu, především ale proto, že se bude jednat v převážné většině o zisky, které se v přesných číslech prostě nedají vyjádřit, jako např. rehabilitace jejich společenské prestiže, snížení rizika vzniku sociálně segregovaných lokalit a zejména pak rozložení zátěže, kterou ve vzdálenější budoucnosti způsobí ukončení jejich technické životnosti, do širšího časového rozpětí. Těžko lze ale očekávat, že se v době, kdy oním pomyslným horizontem je rozpočet na příští rok popř. konec aktuálního volebního období, začne někdo systematictěji zabývat tím, co bude za deset, dvacet, třicet let. Nemám rozhodně v úmyslu zabřednout zde do politické úvahy. Smyslem předchozích odstavců je především poukázat na komplikovanost současné situace, jež lépe než cokoliv jiného zapadá do definice „začarovaného kruhu“.

4.1.4 KRITÉRIA PRO VÝBĚR OBJEKTŮ K ODSTRANĚNÍ

Pokud by se příznivou shodou ekonomických souvislostí otevřely možnosti rozředování panelové zástavby, bylo by nutné vytvořit systém kritérií pro výběr objektů, které budou ať už zcela nebo jen částečně odstraněny:

- a) dopad objektu na oslunění sousedních objektů
- b) koncentrace sekundárních problémů (nedostatečná infrastruktura, extrémní nedostatek parkovacích kapacit atd.)
- c) aktuální technický stav - primárně odstraňovat objekty, jejichž rekonstrukce je nerentabilní
- d) tržní hodnota objektu - primárně odstraňovat objekty s nejnižší hodnotou (nižší náklady na odkup / náhrady)

Rozředování sídlišť jakožto přímý protipól jeho zahušťování má velký potenciál odstranit celou řadu problémů s ním spojených. Jeho ekonomická náročnost a rizikovost investice však v současnosti prakticky vylučuje vstup soukromého sektoru do tohoto hypotetického stavebního odvětví. Pouze za spoluúčasti státu a po provedení potřebných fiskálních a legislativních opatření lze začít realizovat konkrétní projekty, jejichž budoucí přínos se sice nedá přesně vyčíslit, ale o jehož užitečnosti v širších souvislostech nemůže být pochyb, zejména pak v souvislosti s preventivním rozložení budoucí zátěže doslouživších objektů do širšího časového rozpětí.

4.2 LOGISTICKÉ PROBLÉMY

Dopravní dostupnost není u většiny panelových sídlišť zásadním problémem. Mezi hlavní pozitiva obvykle patří výhodná poloha v rámci města a dobrá vybavenost prostředky hromadné dopravy.

4.2.1 NEDOSTATEK PARKOVACÍCH KAPACIT

Největším současným logistickým problémem je bezesporu nedostatek parkovacích kapacit, v některých průzkumech mezi obyvateli dokonce uváděný jako nejpalčivější problém sídlišť vůbec¹³. Jeho příčiny sahají hluboko do minulosti; jak již bylo řečeno v případové studii sídliště Máj v Českých Budějovicích, původně náplánované parkovací kapacity byly seškrtnuty již v prvních kolech seškrtačnické mašinérie. Nutno připomenout, že ani realizace těchto kapacit v plánovaném rozsahu by zdaleka nepokryla dnešní potřebu; ještě na sklonku 80. let se při výstavbě počítalo s více jak deseti obyvateli na jeden automobil. (Pro srovnání: v současné době u nás připadá v průměru 2,3 obyvatele na osobní automobil¹⁴. Není předmětem tohoto textu zamýšlet se, je-li to dobře, nebo špatně. Berme tento údaj tedy jako nezvratný fakt, ke kterému je nutné přihlížet.)

Určitým řešením mohou být parkovací domy, ovšem v praxi se ukazuje, že jakkoliv je parkování jedním z nejčastěji uváděným nedostatků, když dojde na lámání chleba, jen málokdo je ochoten investovat nemalou částku k pořízení stálého parkovacího stání či garáže v parkovacím domě. Jinak řečeno: chceme-li dokonale vyhovět přáním a potřebám obyvatel, musíme zajistit dostatek parkovacích míst zdarma a to ideálně tak, aby měl majitel svůj vůz neustále pod dohledem (tj. pod okny). Těžko si ovšem můžeme dovolit výstavbu parkovacích domů z veřejných financí bez spoluúčasti obyvatel. To je možné jen u výrazně levnějších řešení, jako je navýšení parkovacích kapacit prostřednictvím terénních úprav. Úpravy tohoto charakteru, tzn. vznik nových dlážděných nebo vyasfaltovaných parkovacích ploch, se často provádí na úkor městské zeleně; v tomto případě je však nezbytné s plným vědomím environmentální zodpovědnosti připustit, že parkování je významným a objektivním determinantem kvality života na sídlištích, jehož řešení se neobejde bez určitých obětí.

¹³ MAIER, Karel: Sídlíště: problém a multikriteriální analýza jako součást přípravy k jeho řešení. *Sociologický časopis/Czech Sociological Review*, 2003, roč. 39, č. 5

¹⁴ SDRUŽENÍ AUTOMOBILOVÉHO PRŮMYSLU. *Složení vozového parku v ČR - souhrnné registrace k 31.12.2011* [elektronický dokument]. Dostupné z: <www.autosap.cz/sfiles/a1-9.htm>

4.3 PROBLÉMY VNĚJŠÍHO PROSTŘEDÍ

Problematika vnějšního prostředí se v jednotlivých lokalitách může velmi lišit: např. v anketě k analýze pražských panelových sídlišť vypracované v rámci Sekce útvaru územního rozvoje Magistrátu hl. m. Prahy je si obyvatelé stěžují na nepořádek v okolí domů, ale pozitivně hodnotí „*dostatek a dostupnost volného prostoru v okolí domů (hřiště, posezení v zeleni) a okolní zelené masivy (lesoparky, obory, přírodní parky)*“.¹⁵ Existují však i lokality, kde by tomu bylo naopak. Problémy vnějšního prostředí zejména v návaznosti na parter panelových domů jsou navíc v úzké spojitosti s problémy architektonického ztvárnění, viz kapitola 3.6 - Estetické aspekty a další determinanty kvality života.

4.3.1 POŽADAVEK ZELENÝCH PLOCH

Je otázkou, nakolik je požadavek zelených ploch jenom oblíbeným klišé: přestože se v nejrůznějších průzkumech obyvatelé pravidelně dožadují stromů, parků a laviček, když dojde na lámání chleba, jsou ochotni investovat nemalé úsilí za účelem pokácení stromu, který jim nepatrně stíní nebo brání ve výhledu.¹⁶ Jinak řečeno: chceme-li dokonale vyhovět přáním a potřebám obyvatel, musíme zajistit dostatek udržované zeleně, která však nikomu nestíní, neopadává z ní listí a neposkytuje útočiště přílišnému množství hlučného ptactva nebo obtížného hmyzu.

Veřejná zeleň, zejména pak její nedostatek, není naštěstí problémem zdaleka všech panelových sídlišť. Na mnoha místech se naopak s odstupem času ukazuje být velmi pozitivním prvkem,¹⁷ jehož jediným limitujícím faktorem je nedostatek prostředků na údržbu. V ostatních lokalitách lze určitých zlepšení dosáhnout pomocí alternativních způsobů aplikace zeleně, zejména tzv. zelených fasád.

4.3.2 ZELENÉ FASÁDY

Realizace zelené fasády má několik důležitých podmínek:

¹⁵ MAIER, Karel. Sídliště: problém a multikriteriální analýza jako součást přípravy k jeho řešení. *Sociologický časopis/Czech Sociological Review*, 2003, Vol. 39, No. 5

¹⁶ TOMANOVÁ, Kateřina, Ing. Na základě osobního rozhovoru v Liberci, 2012.

¹⁷ Kolektiv autorů. *Komplexná obnova bytových domov 2011: V. medzinárodná konferencia na tému. Architektonické riešenia, finančné zabezpečenie, trvalá udržiteľnosť a kvalitné bývanie*. 1.vydání. Bratislava: Združenie pre podporu obnovy bytových domov, 2011. 285 s. ISBN 978-80-227-3605-3. S. 118.

1) Technické podmínky

U nově zateplených panelových domů jsou možnosti zelených fasád velmi omezené. Silná vrstva polystyrenové izolace prakticky znemožňuje použití pnoucích rostlin, a to jak kořenujících (hrozí poškození fasády), tak ostatních, tzn. méně invazivních druhů (obtížná proveditelnost kotvení podpůrné konstrukce).¹⁸ Z tohoto důvodu se zřízení zelených fasád týká především dosud nerevitalizovaných objektů, přičemž je třeba počítat s technickými požadavky zelené fasády již při plánování rekonstrukce. Tam, kde to statické parametry fasády umožňují, je velmi zajímavou variantou použití moderních modulárních systémů vertikálních zahrad (např. produkty firem GreenWall, GSKy Plant Systems Inc., Green City).¹⁹ Jejich nevýhodou je vedle uvedených nároků na statiku také vyšší cena.

18 TOMANOVÁ, Kateřina, Ing. Na základě osobního rozhovoru v Liberci, 2012.

19 BURIAN, Samuel. *Zelené fasády – typy, funkce a působení* [elektronický dokument]. Dokument vznikl při příležitosti odborného školení „Zelené fasády“ pořádaného 6.10.2011 Společností pro zahradní a krajinnou tvorbu v Praze

Obr. 19: vymezení zelené plochy pomocí sítě. Zdroj: BURIAN, Samuel. *Zelené fasády – typy, funkce a působení*.



Obr. 20: použití modulárního systému Pro Wall System firmy GSKy Plant Systems Inc. na mezinárodním letišti ve Vancouveru. Zdroj: BURIAN, Samuel. *Zelené fasády – typy, funkce a působení*.



2) Ekonomické podmínky

Rozsah vstupních investic je samozřejmě důležitým rozhodovacím faktorem, zda vybudovat zelenou fasádu. Stálo by za zvážení, zda-li by nebylo užitečné zvýhodnit toto řešení v rámci dotačních programů na obnovu bytového fondu.

3) Společenské podmínky

Překážky, které rozšiřování zelených fasád klade nutnost vzájemné shody velkého množství majitelů bytů, kterých se zřízení jediné zelené stěny týká, jsou srovnatelné s překážkami technickými a ekonomickými. Svoji roli zde hraje obecně negativní vztah k živým organismům, zejména živočichůch (ptactvu, hmyzu, hlodavců...) jakožto součásti životního prostoru člověka.²⁰ Jakkoliv jsou tyto obavy převážně iracionální a neopodstatněné, jejich vykořenění je během na dlouhou trať a zakořenění flóry na fasádách panelových domů se v dohledné době bohužel asi nedočkáme. Jako potenciálně velmi silná by se při tomto procesu změny myšlení mohla ukázat argumentace založená na pozitivním přínosu pro tepelně izolační vlastnosti takto pojednaných fasád.

20 TOMANOVÁ, Kateřina, Ing. Na základě osobního rozhovoru v Liberci, 2012.



Obr. 21: Ovívivé rostliny na konstrukci neobtěžují růstem mimo vymezený prostor. Zdroj: BURIAN, Samuel. Zelené fasády – typy, funkce a působení.

4.4 NEDOSTATEČNÉ TEPELNĚ IZOLAČNÍ VLASTNOSTI

Fenomén udržitelné architektury zásadním způsobem ovlivňuje stavebnictví posledních několika let, které se více než kdykoliv dříve soustředí na ekologické aspekty, resp. aspekty trvale udržitelného vývoje. Udržitelná architektura se však netýká pouze výstavby nových objektů. K jejím principům a požadavkům je třeba přihlížet i v případě rekonstrukcí objektů stávajících. Přestože panelové domy z podstaty své konstrukce vykazují celou řadu znaků, které jsou s udržitelnou architekturou ve značném nesouladu, je nezbytné zabývat se možnostmi zmírnění jejich environmentálních dopadů.²¹

Hlavním a všeobecně známým nedostatkem původní konstrukce panelových domů je její energetická náročnost. Její snížení na přijatelnou úroveň má pozitivní dopad nejen ve smyslu snížení nákladů na vytápění, ale především, vzhledem k značnému podílu panelových domů v bytovém fondu, ve snížení emisí CO₂ a dalších zdrojů znečištění.

3.4.1 DOTAČNÍ PROGRAMY A ZATEPLOVÁNÍ

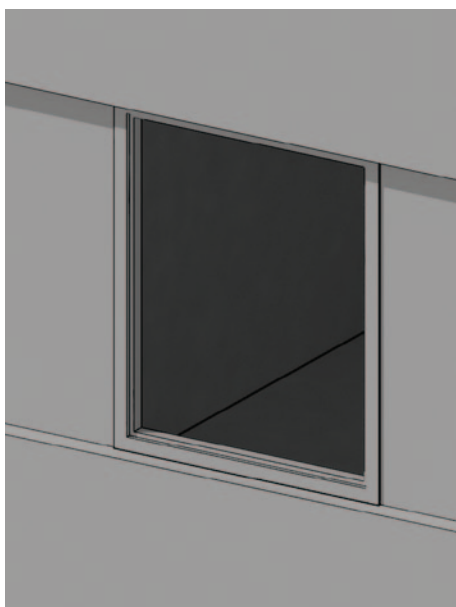
Přestože v prvních porevolučních letech se při řešení problematiky obnovy bytového fondu v panelových domech spolehalo především na neviditelnou ruku trhu, ke konci devadesátých let již začínalo být jasné, že bez zásahu státu je situace dlouhodobě neudržitelná. Množství prostředků, které se v následujících letech podařilo uvolnit z dotačních programů PANEL, NOVÝ PANEL a Zelená úsporám rozhodně je bezesporu velmi chvályhodné.²² O něco méně chvályhodný je bohužel způsob, jímž se s těmito nemalými prostředky v mnoha případech naložilo. Právě zlepšení tepelně izolačních vlastností se totiž stalo nejdůležitějším kritériem, na něž se žadatelé o dotace soustředili, zatímco další důležité aspekty zůstaly opomenuty, ať už z důvodu špatné informovanosti nebo omezeného rozpočtu. Obnova bytového fondu se tak s určitou nadsázkou zvrhla v masové olejování panelových domů polystyrenem, přičemž zdaleka ne vždy se jednalo o kvalitní a do důsledku domyšlené projekty. Poněkud živelnému a nekontrolovanému zateplování navíc nahrávala skutečnost, že většina stavebních

21 Kolektiv autorů. *Komplexná obnova bytových domov 2011: V. medzinárodná konferencia na tému. Architektonické riešenia, finančné zabezpečenie, trvalá udržiateľnosť a kvalitné bývanie*. 1.vydání. Bratislava: Združenie pre podporu obnovy bytových domov, 2011. 285 s. ISBN 978-80-227-3605-3. S. 101.

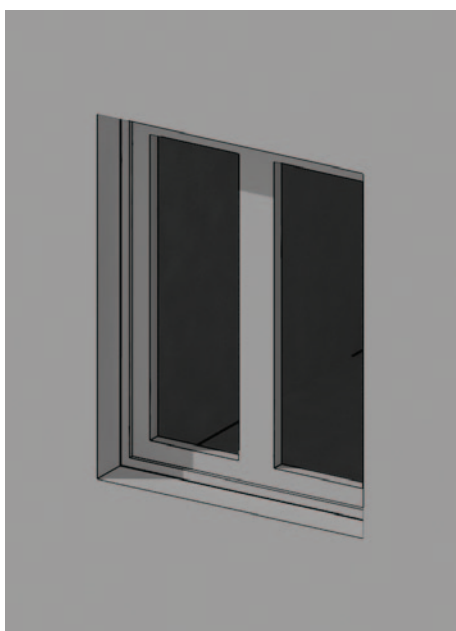
22 MINISTERSTVO PRO MÍSTNÍ ROZVOJ, STÁTNÍ FOND ROZVOJE BYDLENÍ. *Koncepce bydlení ČR do roku 2020* [elektronický dokument]. KPMG Česká republika, s.r.o., 2011.

úřadů vydávala povolení na zateplení obvodového pláště víceméně automaticky a některé dokonce tuto úpravu tolerovaly pouze na ohlášení, ačkoliv stavební zákon „jednoznačně stanovuje, že zateplení obvodového pláště je stavební úpravou, která mění technické vlastnosti obvodového pláště. Pokud navíc dochází například k záměně balkonů za lodžie, je stavební povolení zcela jednoznačně nutné.“²³ Často tak docházelo k situacím, kdy zároveň s odstraněním tepelně izolačních nedostatků docházelo k vytvoření nedostatků nových a staré problémy byly pouze nahrazovány novými. Jedná se o problémy s osluněním (obr. 22 - 26), nově zřizovanými lodžiami (obr. 27 - 28), kondenzací vodních par a následným vznikem plísní apod.

23 DRÁPALOVÁ, Jana. *Regenerace panelových domů krok za krokem*. 1.vydání. Brno: ERA, 2006. 142 s. ISBN 80-7366-054-7. S. 116-117.

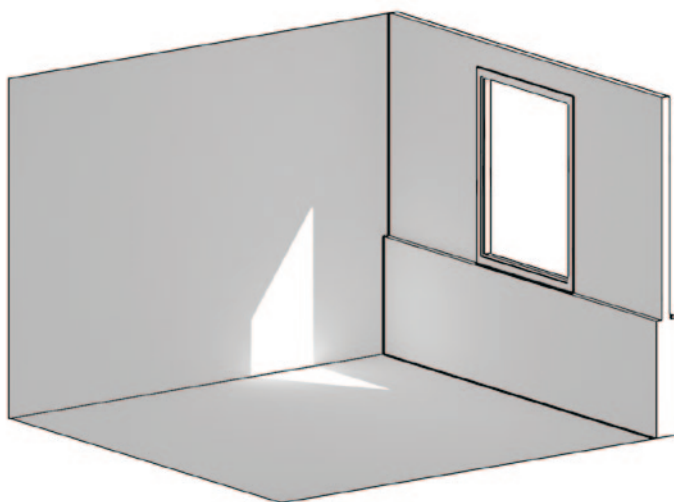


Obr. 22: Typickým prvkem panelových domů z osmdesátých let jsou okenní pásy. Po technické stránce jde o velmi kontroverzní řešení bez použití betonu či zdiva; celá struktura včetně vnějšího pohledového zasklení je tenčí než okenní rám a vykazuje z dnešního pohledu katastrofální tepelně izolační vlastnosti.



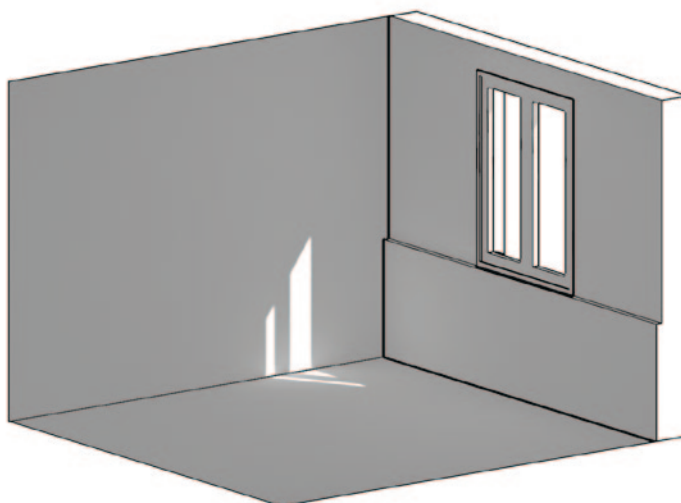
Obr. 23: Při zateplovacích pracích jsou okenní pásy kompletně vybourány a následně vyzděny, obvykle pórobetonovými tvárniciemi. Z vnější strany je aplikována izolace z pěnového polystyrenu, někdy pouze v rámci nově vyzděných pásů, většinou však po celé ploše stěny, tedy i na původní vnější pohledové panely. Původní okenní pásy o tloušťce méně než 10 cm jsou tak nahrazeny stěnou silnou až 40 cm (!). Nově vzniklé okenní otvory svojí hloubkou výrazně zmenšují reálnou plochu přímého osvětlení při jiném než kolmém úhlu jeho dopadu. V kombinaci s plastovými okny s masivními rámy, v horším případě navíc dvoukřídlými, se tak průměrné hodnoty oslunění zhoršují o desítky procent.

Obr. 24: Jednoduchá simulace oslunění, výchozí stav před zateplením: místnost o půdoryse 3,4 x 3,4 m je osvětlována jedním oknem o rozměrech 120 x 150 cm, orientovaným přesně na východ; znázorněna je reálná situace dne 21.3. v 10:30.

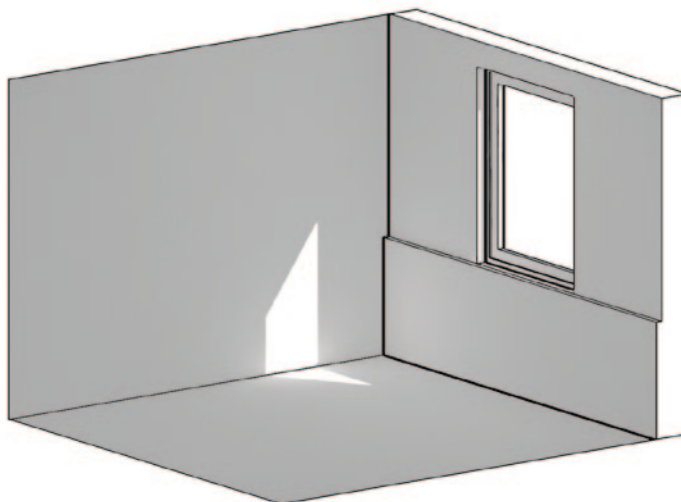


Obr. 25: Stejná místnost a stejná situace po provedení zateplení s výslednou tloušťkou stěny 35 cm: kombinace hloubky okenního otvoru, dvoukřídlého plastové okna a jeho umístění na vnitřním okraji okenního otvoru má výrazně negativní důsledky.

Pokud byly nároky na oslunění z hlediska stavební legislativy před rekonstrukcí splněny jen těsně, po rekonstrukci nemohou být splněny v žádném případě.



Obr. 26: Značného zlepšení lze přitom dosáhnout velice jednoduše: jednokřídlé okno je umístěno přesně v polovině hloubky okenního otvoru.





Obr. 27: Častým zdrojem nedostatků jsou také nově zřizované lodžie. Přisazením lodžie přímo na panel fasády dochází k vytvoření neodstranitelného tepelného mostu. Zdroj: DRÁPALOVÁ, Jana. Regenerace panelových domů krok za krokem.



Obr. 28: Český člověk je vynalézavý a poradí si i v zapeklitých situacích. Snímek zobrazuje způsob, jak vyřešit výměnu původních zavěšených balkonů za lodžie bez zásahu do půdorysu budovy, který by mohl vzbudit nežádoucí pozornost stavebního úřadu. Zdroj: vlastní archiv.

Obecně lze obnovu bytového fondu v panelových domech resp. odstraňování jejich tepelně izolačních nedostatků hodnotit pozitivně, nicméně je třeba poučit se z přechozích chyb a iniciovat přísnější dohled stavebních úřadů, aby nedocházelo k jejich opakování.

4.5 VZNIK SOCIÁLNĚ VYLOUČENÝCH LOKALIT

„S určitou mírou zjednodušení můžeme odlišit tři scénáře vývoje českých sídlišť.

(1) Sídlíště s dobrými vyhlídkami. Většina z nich se nachází ve velkých městech a nepotřebuje příliš extenzivní pomoc. Například na pražských sídlištích nahrazují díky generační výměně mladí a vzdělanější lidé odcházející obyvatelé středního věku a přispívají tak k zachování smíšené skladby obyvatel. Spolu se zlepšujícím se rezidenčním prostředím tak brzdí dramatické stárnutí a sociální úpadek sídlišť.

(2) Sídlíště na křižovatce mezi regenerací a degradací. Jejich budoucnost závisí na řadě vnějších i vnitřních podmínek, přičemž důležitý je postoj místní vlády k privatizaci, sociálnímu bydlení a regeneraci. Riziko koncentrace chudých obyvatel na sídlištích je větší u měst potýkajících se s vysokou nezaměstnaností a sociálním vyloučením. Naopak města lokalizovaná v zázemí velkých sídel mohou těžit z blízkosti atraktivního centra a z přílivu mladých lidí přicházejících za levnějším bydlením (např. Kladno jako rezidence pro lidi pracující v Praze). Je však třeba mít na paměti, že zárodky sociálně problémových lokalit vznikají na úrovni domů a bloků. Včasným rozpoznáním objevujících se kapes chudoby uvnitř sídlišť lze předejít rozsáhlejším problémům v budoucnosti.

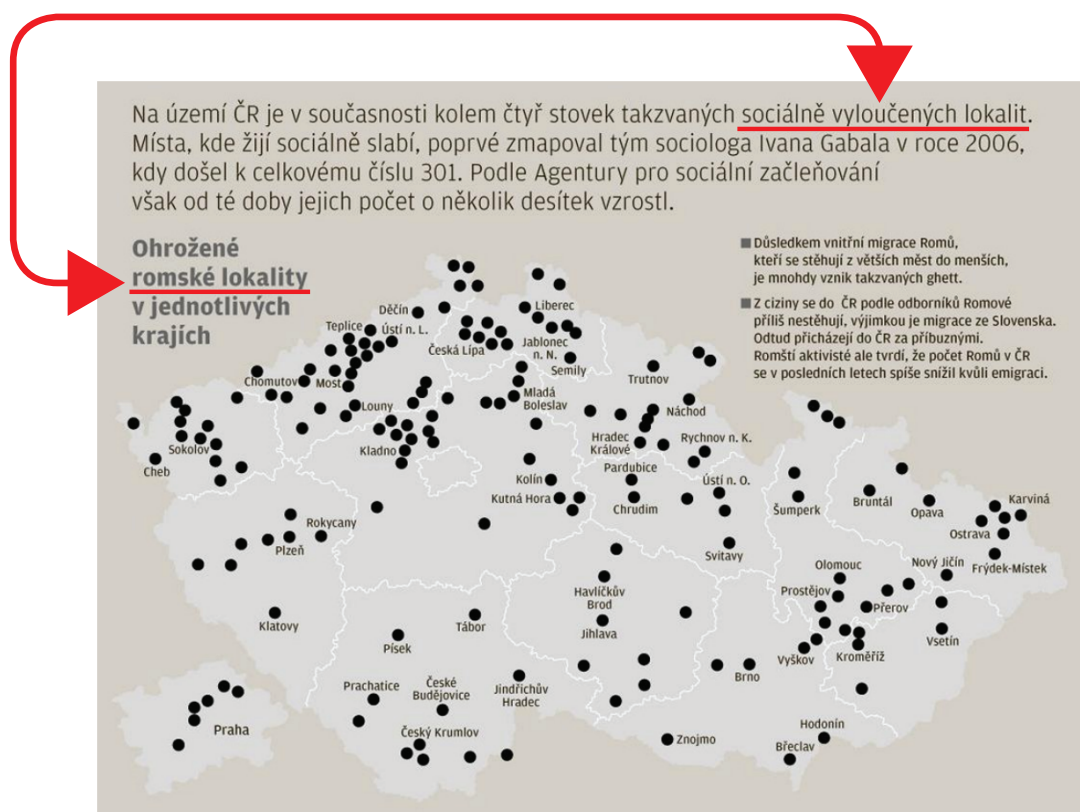
(3) Sídlíště s koncentrací sociálních problémů a malými nadějemi na výraznější zlepšení. Zatímco kořeny dnešních problémů některých sídlišť sahají do socialismu (např. romské sídlíště Chanov, více Temelová a Novák 2007), v současnosti vznikají souhrou nepříznivé ekonomické situace některých domácností, privatizačních procesů a bytovou politikou místní vlády závažné sociální problémy i na dalších sídlištích (např. sídlíště Máj v Českých Budějovicích, více Ouředníček 2007). Fyzická a sociální degradace, v extrémních případech přerůstající v ghe-toizaci, se bezprostředně dotýká právě této skupiny sídlišť.“²⁴

Z uvedených scénářů vývoje jsou dobře patrná specifika, jimiž se česká sídlíště odlišují od skutečných slumů např. na předměstí Paříže. V panelových domech žijí v České republice cca 3 miliony obyvatel, z nichž problematické skupiny zdaleka netvoří takový podíl, jako je tomu v zemích, kde je tento typ bydlení doménou pouze skutečně sociálně slabých.

24 TEMELOVÁ, J. - NOVÁK, J. - OUŘEDNÍČEK, M. - PULDOVÁ, P. (2009). Budou česká sídlíště místy bydlení chudých? *Era* 21, roč. 9, č. 1, s. 53-54.

4.5.1 SPOJITOST S ROMSKOU PROBLEMATIKOU

Co se samotných „problematických skupin obyvatel“ týče: při procházení nej-různějších odborných studií ohledně této tematiky i podprůměrně důvtipný čtenář brzy pochopí, co se pod pojmy jako „sociálně vyloučení“ nebo „sociálně segregovaná lokalita“ vlastně skrývá, resp. co všichni ví, ale co se ne vždy otevřeně říká (obr. 29).



Obr. 29: Doprovodný text dobře ilustruje určitou nejistotu ohledně používání pojmů „sociálně vyloučená“ lokalita a „romská lokalita“ ve vzájemné souvislosti. Pojmenování věcí pravými jmény je však v tomto kontextu zcela nezbytné. Zdroj: www.lidovky.cz

Je evidentní, že problematika sociálně vyloučených lokalit se do značné míry překrývá s tzv. romskou problematikou. Existují pochopitelně i lokality, kde dochází k hromadění problémů vyplývajících ze špatné sociální situace obyvatel bez ohledu na jejich etnický původ (např. na pražském Jižním městě); jedná se o lokality, jejichž nízký sociální status je do značné míry zapříčiněn koncentrací typických nedostatků panelových sídlišť o nichž pojednávají ostatní kapitoly, a zlepšení situace v těchto lokalitách proto spočívá v jejich eliminaci.

4.5.2 GHETTA V ŠIRŠÍM SPOLEČENSKÉM DISKURZU

Soustředme se nyní na problematiku tzv. ghett. Jedná se o termín, který se v poslední době v kontextu panelových sídlišť těší značné oblibě a zahrnuje širokou škálu lokalit včetně těch, u nichž je toto označení vzhledem k převládající představě značně zavádějící. Následující fotografie a článek mají za úkol poukázat na pozoruhodné rozdíly mezi mediální pseudorealitou, názory lidí, kteří jsou tyto lokality nuceni obývat a odborným pohledem sociografa. Jako dobrý příklad opět poslouží lokalita panelového sídliště Máj v Českých Budějovicích, konkrétně negativně proslulá ulice V. Volfa.

a) mediální pseudorealita

Představu ghetta jakožto nebezpečné lokality s totálně zdemolovanými panelovými domy, všudypřítomným nepořádkem a hlučícími Romy kolem táborových ohňů podporuje vedle bulvární honby za senzacími a všudypřítomné xenofobie také přirozený lidský sklon těšit se z cizího neštěstí, neboť nám umožňuje přesvědčit sebe samé o nadprůměrnosti vlastního postavení.

Obr. 30 - 31: nechvalně proslulé romské ghetto v severočeském Chánově, zřejmě největší lokalita tohoto druhu, je děsivým, avšak velmi ojedinělým případem.
Zdroj: www.tvlyra.cz, www.sudety.wz.cz



b) realita pohledem místních obyvatel

Na první pohled je patrné, že tzv. ghetto v ul. V. Volfa (obr. 32 - 33) nemá s Chánovem (obr. 30 - 31) nic společného, přesto si ho tak široká veřejnost

často představuje a to dokonce včetně mnoha obyvatel Českých Budějovic (!). Dotazovaní občané si vesměsna své romské sousedy nestěžují, ale připouštějí, že jejich sousedství není zrovna příkladem něčeho, čím by se chtěli chlubit²⁵ - bydlet ve „Volfovce“ je zkrátka společenské faux-pas. V roce 2007 si sídliště Máj dokonce odneslo první místo v hlasování „o hrůzu“ Jihočeského kraje v anketě idnes.cz;²⁶ pokud by to skutečně znamenalo, že nic horšího se v Jižních Čechách nevyskytuje, má jim Švýcarsko co závidět.

c) odborný pohled sociálního geografa

„Takovým místem je hlavně zmíněná ulice V. Volfa, kde se ceny bydlení pohybují výrazně níže nejen ve srovnání s centrálními částmi města, ale také s jinými českobudějovickými sídlišti (dokonce i v porovnání s jinými částmi sídliště Máj). Příčinou není ani tak výrazně horší fyzické prostředí, jako spíše sociální stigmatizace a koncentrace Romů, která je vnímána zájemci o bydlení jako hlavní „push faktor“ této části sídliště Máj. Napovídají o tom především rešerše realitní inzerce, kde zájemci nevylučují koupi panelového bytu obecně, avšak často s doplňkem „ne na sídlišti Máj“ nebo „ne v ulici V. Volfa“. Takový mechanismus výběru bydlení funguje jako sociální a etnické síto a způsobuje situaci, kdy se do lokality nezděravají přestěhovat v podstatě jen další Romové, kteří zde navíc často mají své příbuzné a známé.“²⁷

Popisovaná sociální stigmatizace je fenoménem, který lze dodatečně odstranit jen těžko; neviditelná ruka trhu, konkrétně neviditelné ruka trhu s realitami je ghetoizačním činitelem, který prakticky nelze nikterak ovlivnit, a mohlo by být předmětem rozsáhlé diskuze, zda je ve fungující tržní ekonomice vůbec správné snažit se ho jakkoliv korigovat vnějšími zásahy. Jakým vývojem se budou tyto stigmatizované lokality v budoucnosti ubírat se dá předpovídat jen omezeně. Bylo by docela paradoxní, kdyby tyto případy, které jsou sice bezesporu problematické, ne však ještě nenávratně ztracené, zachránila právě neviditelná ruka trhu, ani to ale nemůžeme zcela vyloučit.

25 Vlastní průzkum na malém vzorku respondentů z řad bývalých spolužáků ze základní školy, jejich rodin apod.

26 OUŘEDNÍČEK, M. - Temelová, J. - Brabec, T. - Vyhnánková, M. *Pražské předměstí, sídliště Máj a suburbium Kodetka: případové studie proměňujících se lokalit Českobudějovické aglomerace* [elektronický dokument]. Univerzita Karlova v Praze, Přírodovědecká fakulta, katedra sociální geografie a regionálního rozvoje. (další bibliografické údaje se nepodařilo ověřit)

27 OUŘEDNÍČEK, M. - Temelová, J. - Brabec, T. - Vyhnánková, M. *Pražské předměstí, sídliště Máj a suburbium Kodetka: případové studie proměňujících se lokalit Českobudějovické aglomerace* [elektronický dokument]. Univerzita Karlova v Praze, Přírodovědecká fakulta, katedra sociální geografie a regionálního rozvoje. (další bibliografické údaje se nepodařilo ověřit)

Důležitým úkolem je zabránit vzniku nových stigmatizovaných lokalit tam, kde se vyskytují potenciálně ghetoizační faktory. Ty jsou v převážné většině úzce spojené s romskou problematikou, je proto zcela nezbytné intenzivně se zabývat řešením tohoto nepopulárního společenského tématu.



Obr. 32: Panorama „ghetta“ v ul. V. Volfa na panelovém sídlišti Máj v Českých Budějovicích. Zdroj: vlastní archiv.



Obr. 33: jediný nezateplený dům v celé lokalitě. Zdroj: vlastní archiv.

4.6 ESTETICKÉ ASPEKTY A DALŠÍ DETERMINANTY KVALITY ŽIVOTA

Často diskutovaným tématem mezi zástupci odborné veřejnosti zejména z řad architektů a designerů je neestetický, fádňí až odpudivý výraz současné podoby panelových sídlišť, nehumánnost jejich měřítka a anonymní, lokálně nediferencované prostředí.

4.6.1 PŘÍČINY ESTETICKÝCH NEDOSTATKŮ

Nedostatky z této kategorie jsou především důsledkem stavebních technologií založených na maximální možné typizaci a prefabrikaci;²⁸ požadavek prefabrikace vyžadoval vytvoření funkčního systému prefabrikovaných panelových betonových prvků, jež dohromady utvořily pomyslnou skládačku prostorové konstrukce panelového domu. Vzniklo tak několik desítek tzv. typizovaných konstrukčních soustav (TKS). Uplatnění konkrétní soustavy a tedy i výsledná

28 Kolektiv autorů. *Komplexná obnova bytových domov 2011: V. medzinárodná konferencia na tému: Architektonické riešenia, finančné zabezpečenie, trvalá udržiteľnosť a kvalitné bývanie*. 1.vydání. Bratislava: Združenie pre podporu obnovy bytových domov, 2011. 285 s. ISBN 978-80-227-3605-3. S. 118.

Obr. 34: výstavba sídliště Březenecká v Chomutově. Jedná se o nejmohutnější panelové domy v ČR. Zdroj: www.zpravy.idnes.cz



podoba panelových domů v dané lokalitě obvykle podléhala diktátu místní panelárny²⁹, což je také logickým důvodem uniformního vzhledu veškerých domů se společným místem a obdobím výstavby.

Nehumánní (nadlidské) měřítko ve smyslu celkového objemu hmoty je v podstatě neměnným faktem (pomineme-li možnosti částečných demontáží, jež jsou však u nás vzhledem k velké nákladnosti realizovatelné jen omezeně). Značného zlepšení lze ovšem dosáhnout také členěním nekonečných, fádnicích ploch. V praxi lze uplatnit dvě základní skupiny přístupů; první z nich je výsadou ekonomicky nákladných revitalizací na západ od našich hranic (podkapitola 3.6.2 - Radikální architektonické zásahy), druhá potom doménou revitalizací tuzemských (podkapitola 3.6.3 - Zásahy na úrovni povrchové úpravy)

4.6.2 RADIKÁLNÍ ARCHITEKTONICKÉ ZÁSAHY

Do této skupiny spadají zásahy jako úpravy parteru, vysunutí lodžii a balkónů, vysunutí stropních desek a případně i celých objemů, zasklení nebo zazelenění

29 ZDVIHAL, Vladimír. Na základě osobního rozhovoru v Českých Budějovicích, 2012.

Obr. 35 - 36: Lacaton & Vassal, Druot - transformace obytného domu v Paříži před započatím prací a po jejich skončení. Zdroj: <http://www.lacatonvassal.com>.



fasády.³⁰ Vynikajícím příkladem konverzí tohoto charakteru jsou realizace francouzského studia Lacaton – Vassal (obr. 35 - 36). Jejich propracovaný systém umožňuje zásadní proměnu architektonické kvality dokonce bez nutnosti kompletního vyklizení objektu – konverze probíhá postupně, poschodí po poschodí. V našich podmínkách si lze tento nákladný přístup představit v souvislosti s panelovými domy, jejichž hodnota je determinována především lukrativní lokalitou (např. pražské Petřiny). Za cenu, která je stále výrazně nižší než demolice starého a výstavba nového objektu, lze tak získat kvalitu srovnatelnou s novostavbami.

4.6.3 ZÁSAHY NA ÚROVNI POVRCHOVÉ ÚPRAVY

Úpravy tohoto charakteru zatím tvoří drtivou většinu u nás prováděných estetických úprav. Jde o fenomén, který by vydal na samostatnou kapitolou: prostorové členění rozsáhlých ploch se nahrazuje rozličnými barevnými kreacemi, od jednodušších pásů různé barevné sytosti až po komplikované mnohobarevné „geometrické abstrakce“. Protože každá sekce (tzv. „vchod“) je při provádění stavebních úprav v podstatě nezávislá na sousedních, dochází často k nepřilíš estetickému hromadění nejrůznějších barev a tvarů v rámci jediné ulice, bloku, fasády (obr. 37).

V současné době je zrevitalizována přibližně polovina bytového fondu v panelových domech, těžko lze proto požadovat jakousi dodatečnou harmonizaci jejich vnějšího architektonicko-výtvarného řešení, tím spíše, že uvedené estetické nedostatky vnímá převážně jenom odborná veřejnost. Samotní obyvatelé většinou nevnímají estetickou (ne)kvalitu zevnějšku svého obydlí jako závažnější problém - někteří dokonce vítají odlišnost fasády jejich sekce od fasády sekce sousední, protože usnadňuje orientaci, vytváří určitý prvek originality atd... Jedná se zřejmě o pozoruhodnou transformaci hesla „Můj dům, můj hrad“ na „Můj vchod, můj hrad“. Další, a dost možná i největší skupina obyvatel se pak drží hlavně hesla „Můj byt, můj hrad“ a investuje raději do úprav interiéru vlastního bytu, zatímco fasáda je nechává celkem chladnými.

Protože od obyvatel samotných žádná poptávka po změně evidentně vzejde jen těžko, je otázkou, nakolik je názor odborné veřejnosti dostatečným mandátem např. k vytvoření potřebné legislativy v rámci stavebního zákona, která by stavební úřady přímo povinovala zabývat se architektonicko-výtvarným řešením

30 Kolektiv autorů. *Komplexná obnova bytových domov 2011: V. medzinárodná konferencia na tému: Architektonické riešenia, finančné zabezpečenie, trvalá udržiteľnosť a kvalitné bývanie*. 1.vydání. Bratislava: Združenie pre podporu obnovy bytových domov, 2011. 285 s. ISBN 978-80-227-3605-3. S. 139.

fasády ve vztahu k okolní zástavbě apod. Osobně však nejsem o tomto mandátu zcela přesvědčen, pokud nevznikne na základě diskuze s laickou veřejností.

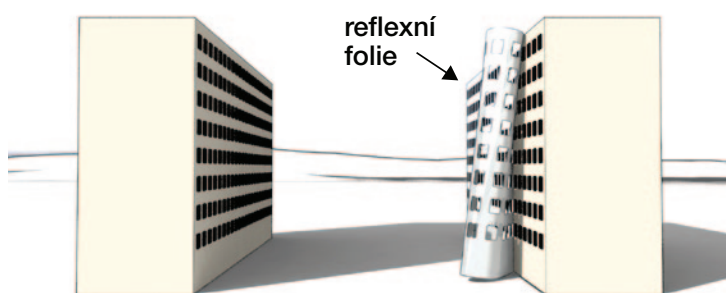
Obr. 37: Typická tvář českých panelových sídlišť současnosti. Zdroj: vlastní archiv.



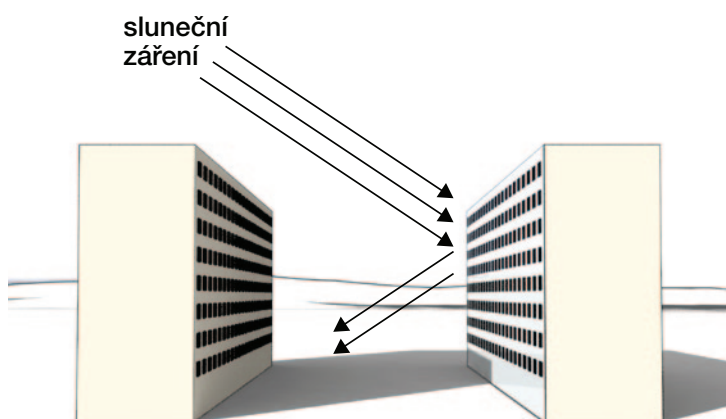
4.6.4 DALŠÍ MOŽNOSTI ÚPRAV - NÁVRH ŘEŠENÍ

Možnosti zásahů do architektonického výrazu zdaleka ještě nebyly vyčerpány, zejména vzhledem k rychle se rozvíjejícím stavebním technologiím.

Smyslem návrhu na obr. 38 - 40 je přinést do kategorie méně nákladných zásahů nový pohled na věc. Zcela nový pohled, tentokrát však v doslovném významu (tzn. pohled z okna), by toto řešení přineslo také obyvatelům panelových domů v lokalitách s vysokou hustotou zástavby, kteří nejsou spokojeni s „výhledem do protějšího paneláku“.



Obr. 38: Základem řešení je aplikace vysoce reflexního materiálu (reflexní paropropustné folie) na celou plochu fasády.



Obr. 39: Odraz slunečního světla zlepšuje osvětlení protějšího bloku, zejména pak v nižších podlažích, které problémy s osluněním trpí nejvíce.

Obr. 40: Vizualizace zobrazuje použití reflexní fasády na lépe osluněné straně domu (vpravo) v kombinaci se zelenou fasádou na straně stinné (vlevo). S trochou nadsázky lze říci, že všichni obyvatelé zobrazené uličky při pohledu z okna hledí do zeleně.



5 IDEOLOGIZACE SÍDLIŠŤ

Pro vnímání fenoménu panelových sídlišť po r. 1989 je velmi příznačný proslulý výrok prezidenta Václava Havla, v němž je označil za komunistické králíkárný. Nikdy bych si nedovolil pochybovat o kvalitách a zásluhách tak vyjímečné osobnosti, jakou Václav Havel bezesporu byl, tím méně o jeho schopnosti domýšlet věci do nejhlubších souvislostí, už jenom proto, že mu v tomto ohledu nemohu konkurovat. Přes to všechno si ale nemohu odpustit myšlenku, že jeho slavný výrok o králíkárnách úplně tak do důsledku promyšlený nebyl, ba naopak, jedná se podle mého soudu u výrok poněkud neuvážený a každopádně nešťasný. Ne snad že bych se naivně domníval, že by jediný výrok mohl ovlivnit veřejné mínění na několik dalších let, byť se v té době Václav Havel těšil značné oblibě. Je však zajímavým dokladem procesu, kterým vnímání panelové zástavby po r. 1989 procházelo.

Je zcela přirozené, že veškeré symboly předchozí čtyřicetileté vlády jedné strany v čele s mamutími panelovými sídlišti byly vnímány striktně negativně a že o tom, jaké je jejich místo v nově začínající epoše, panovala všeobecná shoda. Kdo by se v té době odvážil poznamenat, že tato forma bydlení rozhodně není komunistickým výdobytkem z 50. let, že její počátky sahají již do období meziválečných funkcionalistických vizí a že i v civilizovaných (západoevropských!) se zemích najdou místa, kde docela dobře plní svůj účel, asi by byl do země zašlapán. Skutečnost, že ani o dvacet let později nejsme schopni podívat se na celou záležitost s větším odstupem a racionálně ji vyhodnotit, je podle mého soudu typickým příkladem setrvačnosti paradigmat, tak jak ji popisuje Thomas Kuhn ve *Struktuře vědeckých revolucí*.³¹

Platí-li pro hypotetické změny „paradigmatu panelového sídliště“ základní paradigmatické mechanismy, jedinou možností jeho eliminace je jeho nahrazení paradigmatickým novým. Těžko můžeme předpokládat, že se byty v panelových domech nějakým zázrakem odlepí od posledních příček na pomyslném žebříčku atraktivity a stanou se, řečí dnešní doby, „cool“ nebo „sexy“. Velkým úspěchem by však bylo již jen zbavení se emocionální podhodnoty; emocionální podhodnotou rozumějme přímý protipól emocionální nadhodnoty. Jako příklad emocionální nadhodnoty se v tomto kontextu přímo nabízí způsob, jímž se rodinné domy v satelitních městečkách (obr. 41), které dnes tak mohutně zaplavují okolí velkých měst, stávají ideální představou o bydlení většiny populace.

31 KUHN, Thomas S. *Struktura vědeckých revolucí*. 1. vydání. Praha, Oikoymenth, 1997. 206 s. ISBN 80-86005-54-2.

„Mezi slovy rodina a dům vznikají asociace, které navozují představu, že rodinný dům je nejprůhodnější místem pro bydlení rodiny. Jenže rodina v moderním pojetí, tedy jako samostatně hospodařící jednotka s malým počtem členů, je relativně novodobým fenoménem. Tzv. jádrová rodina o třech až pěti členech, pro kterou jsou rodinné domy vlastně plánovány, zahrnuje v dnešní společnosti jen část populace, a to ještě v omezeném časovém období. A tak jsou většinou rodinné domy předimenzované a po odchodu potomků jen částečně využívané. Otázkou zůstává, jak se v rodinných domech bydlí dětem odkázaných ve všech svých aktivitách na své rodiče, kteří je denně odváží autem do školy, sportovního klubu či za kamarádem z vedlejší kolonie. Bez možnosti trávit volný čas se svými spolužáky ze školy, kteří jsou často vzdáleni na desítky kilometrů, navíc děti ztrácejí důležité sociální kontakty, což může vést i k jejich nedostatečnému sociálnímu vývoji.

Důvodem, proč v rodinných domech zatím nebydlí většina lidí, je zjednodušeně řečeno jeho finanční nedostupnost. Čím bohatší však společnost bude, tím více snů o rodinném domě se stane skutečností. Na obrovskou poptávku, která bude volat po zástavbě stále větších území na krajích měst, bude třeba reagovat odpovídající, avšak zároveň rozumnou nabídkou. Byl by nesmysl usilovat o nějaká restriktivní opatření, může se nám ale podařit výstavbu dobře kormidlovat, usměrnit ji, a zmírnit tak nežádoucí důsledky, které s sebou tento bezpochyby plošně i finančně nejnáročnější způsob bydlení přináší.“³²

Dokázat, že mezi emocionální podhodnotou bydlení v panelovém domě a emocionální nadhodnotou bydlení v samostatně stojícím domě rodinném je příčinná souvislost, by vyžadovalo náročný socioekonomický aparát. Připustíme-li ale, že také fenomén rodinných domů je paradigmatickým svého druhu, musíme se přirozeně zabývat myšlenkou, jakým způsobem by jeho eliminace, resp. nahrazení paradigmatickým novým, ovlivnilo emocionální podhodnotu panelových domů, a naopak. Pokud bychom pomocí „kormidlování a usměrňování“ dokázali nejen zmírnit důsledky rozmachu satelitních městeček, ale i dosáhnout toho, aby byly rodinné domy na pozici ideální představy nahrazeny jiným, environmentálně ohleduplnějším způsobem bydlení, změní se nějak status bydlení v panelových domech?

Je nanejvýš pravděpodobné, že ideologizace panelových domů přímo souvisí s idealizací domů rodinných, a celou problematikou je tedy nutné se zabývat v mnohem širším kontextu. V intencích vědeckého pozorování se tomu již delší dobu děje; odborných sociologických a sociografických studií na toto téma je každoročně vypracována celá řada. Docílit, aby se jejich výsledky začala ote-

32 HNILÍČKA, Pavel. *Sídelní kaše: Otázky k suburbánní výstavbě kolonií rodinných domů*. 1.vydání. Brno: ERA, 2005. 133 s. ISBN 80-7366-028-8. S. 24-25.

vřeně zabývat i široká veřejnost, je samo o sobě náročným sociologickým, psychologickým ale i politickým úkolem. Věrme, že situace není bezvýchodná a že stačí trocha nadšení a odhodlání, aby se vývoj začal ubírat správným směrem. Architekti, designéři a především pak environmental designéři mohou při procesu deideologizace panelových domů (resp. deidealizace samostatně stojících rodinných domů) sehrát velmi důležitou roli; jejich úkolem bude především vytvoření fungující styčné plochy mezi teorií a praxí.

Obr. 41: panelovým sídlištěm bývá vytýkána přílišná typizace a anonymita prostředí. Jak si ale v tomto ohledu stojí satelitní městečka s typickou architekturou katalogových domů...? Zdroj: www.cuni.cz.



6 ZÁVĚR

O rozsahu a komplikovanosti problematiky panelové zástavby jsem měl určitou představu již v době, kdy jsem pro toto téma diplomové práce rozhodl. Přesto nezastírám, že jsem posléze, tváří v tvář jejím až děsivým rozměrům, často propadal skepsi ohledně schopností jednoho člověka (a tím méně mojí osoby) dopracovat se k jasným a nezvratným závěrům. Čím podrobněji jsem se s ní při shromažďování podkladů seznamoval, tím častěji jsem byl konfrontován s limitností vlastních poznatků a úsudků.

Název práce tak trochu asociuje představu přehledného výčtu kroků, které je třeba k dosažení požadovaného výsledku vykonat. Bylo by naivním projevem nedostatku sebereflexe tvrdit, že výsledná práce dostala této představě. Její forma a struktura trpí několika nedostatky, zejména jistou žánrovou nevyhraněností, s níž osciluje mezi strohostí odborného textu a uvolněnějším stylem eseje nebo populárně naučného článku. V některých pasážích se lze potom setkat s určitou vnitřní nekoherentností, která může vzbuzovat celou řadu pochybností a otázek.

Kladení otázek je však tím, co může vysoce fundované odborné debatě chybět. Již v úvodu této práce konstatuji detailní zmapovanost problematiky panelových sídlišť odbornou literaturou. Závěry těchto vědeckých studií a odborných publikací jsou většinou jasné a neochvějné. Karteziánská jednoznačnost některých z nich může za určitých okolností vyvolávat dojem, že vše důležité již bylo objasněno a stačí tedy následovat doporučení expertů - výsledek se musí dostavit. Netroufám si posoudit, nakolik se podařilo tuto práci prodchnout určitým skepticismem k „nezvratným závěrům“ všeho druhu. Kapitola 4 - Ideologizace sídlišť je v tomto ohledu pomyslným návodem, jak lze celou práci nahlížet: nelze vyjmout problematiku panelové zástavby z kontextu aktuálního duchu doby, nelze ignorovat význam převládajících pohledů na základní existenciální otázky. Je třeba se ptát, nenacházet odpovědi a znova se ptát.

7 LITERATURA

MINISTERSTVO PRŮMYSLU A OBCHODU ČR, SEKCE STAVEBNICTVÍ. *Komplexní regenerace panelových domů - odborné publikace* [elektronický dokument]. Vydání 1.4. Praha: Informační centrum ČKAIT, 2001.

HLAVÁČEK, A. – ČAPEK, K. Osobní rozhovor v Liberci, 2012.

WIMMER, Miloslav. *Panelové domy s montovaným skeletem*. 1.vydání. Praha: Vydavatelství ROH - PRÁCE - vydavatelství knih v Knihnici ROH-Svazu zaměstanců ve stavebním průmyslu, 1956. 182 s.

ZDVIHAL, Vladimír. Osobní rozhovor v Českých Budějovicích, 2012.

ŠTĚPÁN, Václav. Osobní rozhovor v Českých Budějovicích, 2012

MAIER, Karel. Sídliště: problém a multikriteriální analýza jako součást přípravy k jeho řešení. *Sociologický časopis/Czech Sociological Review*, 2003, roč. 39, č. 5.

www.wikipedia.org. *Leinefelde*, 2012. Dostupné z: <<http://de.wikipedia.org/wiki/Leinefelde>>

www.stefan-forster-architekten.de, 2012. Dostupné z:<www.stefan-forster-architekten.de/de/stadtumbau/haus-1-lessingstrasse>

SDRUŽENÍ AUTOMOBILOVÉHO PRŮMYSLU. *Složení vozového parku v ČR - souhrnné registrace k 31.12.2011* [elektronický dokument]. Dostupné z: <www.autosap.cz/sfiles/a1-9.htm>

TOMANOVÁ, Kateřina, Ing. Osobní rozhovor v Liberci, 2012.

Kolektiv autorů. *Komplexná obnova bytových domov 2011: V. medzinárodná konferencia na tému. Architektonické riešenia, finančné zabezpečenie, trvalá udržateľnosť a kvalitné bývanie*. 1.vydání. Bratislava: Združenie pre podporu obnovy bytových domov, 2011. 285 s. ISBN 978-80-227-3605-3.

MINISTERSTVO PRO MÍSTNÍ ROZVOJ, STÁTNÍ FOND ROZVOJE BYDLENÍ. *Koncepce bydlení ČR do roku 2020* [elektronický dokument]. KPMG Česká republika, s.r.o., 2011.

BURIAN, Samuel. *Zelené fasády - typy, funkce a působení* [elektronický dokument]. Dokument vznikl při příležitosti odborného školení „Zelené fasády“ pořádaného 6.10.2011 Společností pro zahradní a krajinnou tvorbu v Praze

DRÁPALOVÁ, Jana. *Regenerace panelových domů krok za krokem*. 1.vydání. Brno: ERA, 2006. 142 s. ISBN 80-7366-054-7. S. 116-117.

TEMELOVÁ, J. - NOVÁK, J. - OUŘEDNÍČEK, M. - PULDOVÁ, P. (2009). Budou česká sídliště místy bydlení chudých? *Era 21*, roč. 9, č. 1.

OUŘEDNÍČEK, M. - Temelová, J. - Brabec, T. - Vyhnánková, M. *Pražské předměstí, sídliště Máj a suburbium Kodetka: případové studie proměňujících se lokalit Českobudějovické aglomerace* [elektronický dokument]. Univerzita Karlova v Praze, Přírodovědecká fakulta, katedra sociální geografie a regionálního rozvoje. (další bibliografické údaje se nepodařilo ověřit)

KUHN, Thomas S. *Struktura vědeckých revolucí*. 1. vydání. Praha, Oikoymenh, 1997. 206 s. ISBN 80-86005-54-2.

HNILÍČKA, Pavel. *Sídelní kaše: Otázky k subúrbánní výstavbě kolonií rodinných domů*. 1.vydání. Brno: ERA, 2005. 133 s. ISBN 80-7366-028-8. S. 24-25.